k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:22 Strænka 1

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 2 **DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY** 1. FEBRUÁRA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

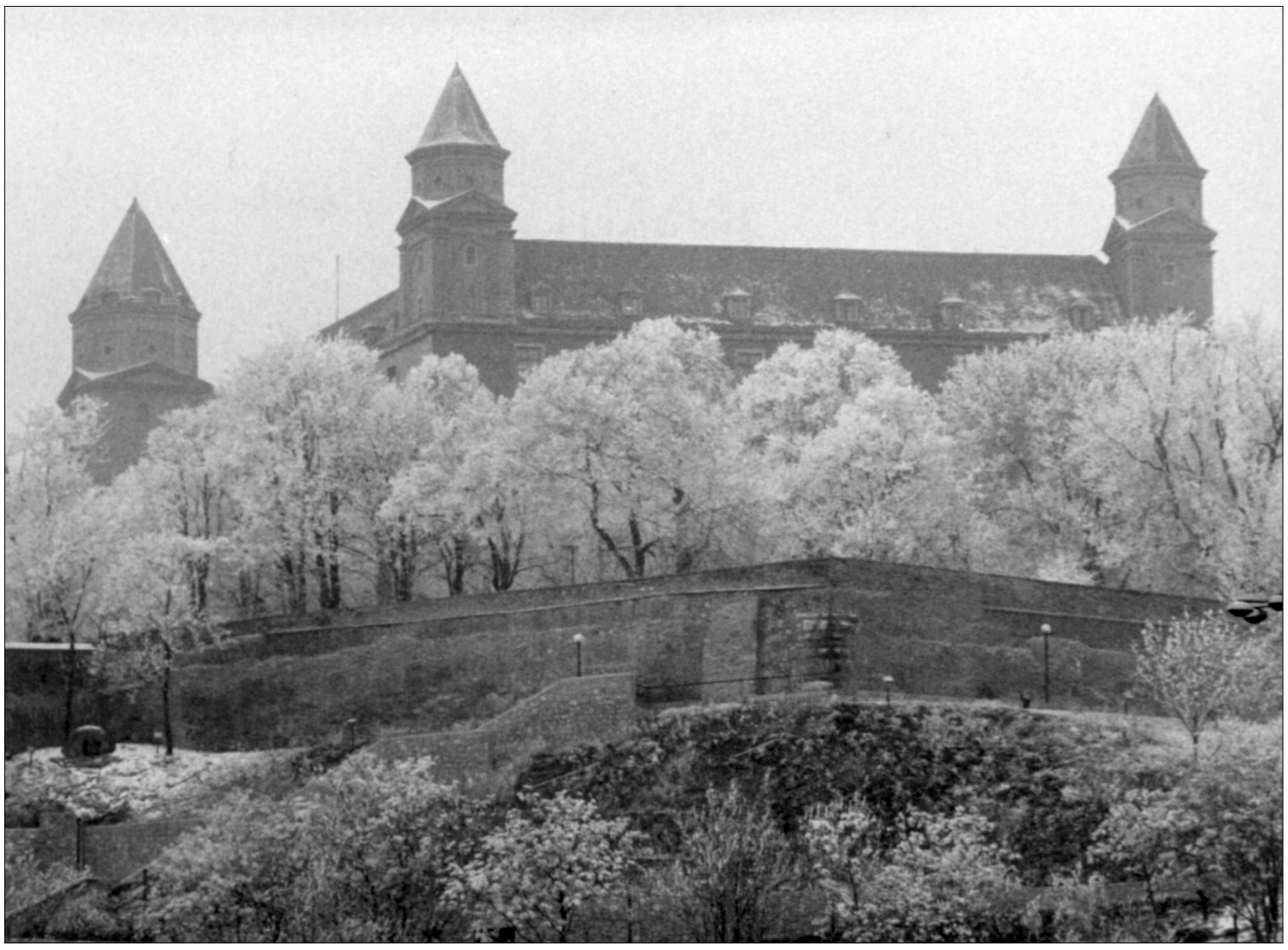

Snímka: Peter Procházka

Otázniky

STANISLAV HVOZDÍK

Každodenne sme vystavení mnohým informáciám a udalostiam. Ale, zdá sa, že na takú veľkú frekventovanosť týchto informácií a udalostí si kladieme primálo otázok.

Môžeme sa sami seba napríklad opýtať: dovolíme, aby sme boli adresátmi určitej informácie, adresátmi problému, ktorý s ňou prichádza? Napríklad informácia: zlé počasie spôsobuje, že ľudia boli voliť v takom malom počte. Môžeme sa stať adresátmi frazeológie niektorých politikov, ktorí uhladenými rečami zahrávajú dôležité problémy do autu. Vo vzťahu k psychológii sa niekedy politika prehrešuje tým, že psychologické poznatky, ktoré sú vždy objavované v kontexte osobnosti človeka, odtrhne od osobnosti a pomocou nich chce obísť vedomie človeka.

Ak sa to darí pravidelne, možno hovoriť o nezrelosti politického prostredia. Ale občan si zrejme otázky kladie. Aké to môžu byť otázky?

Napríklad o nízkej voličskej účasti v prvom a druhom kole regionálnych volieb. Ale treba povedať, že to nie je iba slovenská záležitosť. Aj staré demokracie poznajú problém nízkych voličských účastí vo voľbách.

Nehovorí však malá účasť vo voľbách aj o tom, že volič nechce „vydať“ moc zo svojich rúk do rúk politika? Nie je to náhodou o tom, že niektorí absentujúci voliči prežívajú traumu „bezmoci“? V psychológii sa hovorí „naučená bezmocnosť“ - z mnohých reštrikčných opatrení, ktoré vyvolávajú frustnú potrebu, potrebu mať moc aspoň v ten jeden deň volieb, užiť ju takým dekompenzovaným spôsobom, že ju prosto nevydá z rúk v deň volieb. Lebo aspoň v tento deň má pocit, že kohosi trestá za všetky mizérie, a to či už opodstatnene alebo nie? Aspoň v tejto chvíli čosi znamená. Necíti, že je ako človek znova devalvovaný a má veľmi malú cenu.

Ale nebude to aj inak? Nepovie si napríklad volič, že bez jednej lastovičky predsa bude leto, a nejde voliť? Koľkí kvalitní kandidáti s kresťanským povedomím a s praxou kresťanskej demokracie sa nedostali tam, kde sa mali dostať? Rozlišuje volič medzi liberálne chápanou demokraciou, postmodernou demokraciou a kresťanskou demokraciou? Učia tomuto rozlišovaniu politické strany, keď vytvárajú podivné účelové koalície?

Alebo nie je to tak, najmä u tých, ktorí sa idú v deň volieb lyžovať na hory, keďže na to majú prostriedky, že podržia moc vo svojich rukách a argumentujú: to, čo mám a užívam, nie je tu vďaka tomu, žeby politika tak dobre organizovala hospodársky život, ale že dotyčný vie, ako k čomu prišiel, niekedy dobre, že to vie iba on sám. Prípadne človek bilancuje, čo ho to stálo a koľko musel obetovať, strádať, pretože politika bola pomalá. Nebude to tak, že obava vydať moc zo svojich rúk v deň volieb je aj obava o to, čo s tou mocou politik urobí? Teda snaha znížiť stres z reštrikcií? Nepodobajú sa niektoré drsné reformné kroky správaniu našich starých dedov, o ktorých bolo známe, že keď išli hotoviť s rodinou drevo do lesa na zimu, šetrili viacej kone a voz ako ženu a deti?

A nebude to tak, že individualizmus, ktorý sa neustále zdôrazňuje, priamo, alebo nepriamo, vedie k tomu, že sa ľudia nechcú deliť o moc? Naopak, cieľ je kumulovať moc, a tak sa každý hrá na svojom piesočku? A nemôže si za to aj politika sama?

A nie je to tak, že mizérie verejného života sú tu aj preto, že politiku môže robiť každý, kto by sa ináč neuživil? Nechcem zovšeobecňovať, pretože v politike sú aj odborníci, aj principiálni ľudia, ale sú príliš často práve preto žalostne bezmocní? Ale nemal by ten, kto kandiduje do funkcie, napríklad starostu, absolvovať základnú odbornú prípravu ako štátom určený predpoklad? Minimum z ekonomiky, práva a sociálnych vied?

A nebude to tak, že očakávame od politiky niečo, čo ona dať nemôže? Pripomína to M. Lobkowitz v knihe Duch Európy, kde píše, že politika nemôže urobiť život mravnejší. Že k tomu môže prispieť kultúra a náboženstvo. A tak ovplyvniť aj politiku. A potom nie je chyba voliča, že neskúma kandidáta z optiky jeho vzťahu ku kultúre a náboženstvu? Jeho osobnostného profilu? A neučí sa robiť výbery?

A nebude to aj v tom, že politika často vníma človeka ako sám seba udržiavajúci pilier verejného života, ktorý je preto už poriadne nahlodaný? A že vždy, keď človek dostane na výber, či sa zrúti, alebo vydrží, vždy sa rozhodne pre život. Teda stačí ho len existenčne konfrontovať a je po problémoch, ibaže nejde voliť. A nebude to tak, že homo ekonomicus bude na obraz dominantného ekonomického procesu, globalizácie? A také lokálne záležitosti ako regionálne voľby jednoducho prehliada? Mohlo by z toho byť aj niečo pravda?

Nehovorí sa už šestnásť rokov, že každý si musí pomôcť sám, namiesto toho, aby sa hovorilo, že každý má byť zodpovedný? A teda nech si politici pomôžu sami? A nevidia ľudia, že to platí len smerom dole, a nie smerom hore?

(Pokračovanie na 9. strane)

Reťazenie

TEODOR KRIŽKA

Existuje nielen osobná, ale aj spoločenská morálka. Ba dnes, keď sa všetko globalizuje, mala by už existovať aj morálka celých civilizácií či ľudstva ako takého. Teda existuje nielen osobná, ale aj spoločenská zodpovednosť.

Nám Slovákom sa zvykne o tejto kolektívnej zodpovednosti hovoriť najmä v súvislosti s druhou svetovou vojnou, osobitne s holokaustom židovského obyvateľstva.

Nič proti úcte k obetiam. Naopak.

Ale holokaust iného druhu ako za čias nacizmu pokračoval aj v období komunizmu, ba v inovovaných formách pokračuje dodnes.

Vari nie je holokaustom zabíjanie počas vlády najrozličnejších diktátorských režimov? Nie je holokaustom hladomor v afrických krajinách? Nie je čosi ako holokaust legalizované vraždenie nenarodených detí? Nie je holokaust likvidácia bezplatného zdravotníctva a taká forma hospodárskej transformácie, ktorá má za následok stovky tisíc nezamestnanosťou frustrovaných ľudí, z ktorých mnohí nevidia iné východisko ako v odchode z tohto sveta?

Ročne sa u nás zasamovraždí okolo tisíc ľudí. Ďalší umierajú v dôsledku skrytej eutanázie, lebo sa im nedostáva patričné lekárske ošetrenie. Iní umierajú na ulici od zimy. Ani nemusím pripomínať, že len v týchto týždňoch v Bratislave zamrzlo osemnásť bezdomovcov.

Lenže utrpenie a smrť ľudí akoby v súčasnosti nemali rovnakú cenu ako za čias nacistických koncentračných táborov. Spoločnosť si akoby vyberá, kategorizuje. Všetky médiá písali o smrti zavraždeného študenta. No o smrti stoviek a tisícok nevinných ľudí v dôsledku tzv. boja s terorizmom sa mlčí. Akoby ich stratené životy boli iba nevyhnutnou daňou.

Štátny smútok vláda vyhlásila v súvislosti s tragédiou vojenského lietadla, v ktorom zahynulo štyridsaťdva profesionálnych vojakov. Bola to nesporne tragédia. Zaslúžia si úctu. No títo mŕtvi vojaci boli profesionáli, pripravovali sa aj na alternatívu, že môžu prísť o život a so smrťou museli rátať, keďže sa podujali prijímať plat za pôsobenie vo vojenských misiách.

Ale vyhlási niekto štátny smútok za obete hospodárskej transformácie? Máme vôbec o nich prehľad? Spustí niekto na pol žrde štátnu zástavu za nenarodené deti? Spomenie si niekto na vojakov padlých na bojiskách prvej svetovej vojny? Uctí si niekto ľudí násilne vyhnaných z vlasti? Asi sotva.

Univerzalizmus našej morálky v každodennej praxi dostáva poriadne trhliny. Stačí sa pozorne zahľadieť do dramaturgie Slovenskej televízie. Nedávno som sa započúval napr. do besedy o Izraeli v televíznej relácii Pod lampou. Z celej diskusie som nadobudol dojem, že ľudský život nie je cenný ako taký, ale že existujú životy cenné a životy, ktoré nestoja ani za reč. A celé toto sa ešte podčiarkuje podivným chápaním metafyziky...

Zoči-voči podivnej mašinérii, cúdiacej naše životy, ktoré budú mimochodom už čo nevidieť očipované, akoby sme stáli bezmocní. No nie je to pravda. Všetko toto, i mravný relativizmus, i akákoľvek ľubovôľa moci spočíva iba na oportunizme a zbabelosti jednotlivca, ktorý sa rýchlo prispôsobuje. Každá moc pritom rada s touto ľudskou slabosťou ráta, ba priam s ňou kalkuluje. A aby to až tak nekričalo, rada tiež pranieruje dávne zločiny alebo zločiny „tých iných“, nie „našich“, aby maskovala zločiny vlastné.

02

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:25 Stránka 2

JÁN DANCER

Zo Žiliny ide vlak!

15. októbra minulého roku uplynulo 25 rokov od úmrtia významného slovenského politika dvadsiateho storočia Alexandra Macha.

Výročiu venoval pozornosť aj denník SME. Je však zarážajúce, koľko chýb a nepresností vyprodukoval tento denník s celoslovenskou pôsobnosťou v jednom jedinom článočku. Ako keby sa v onom denníku ani len letmo "neobtreli" o serióznu editorskú prácu.

V spomínanom príspevku sa SME dopustilo viacero faktografických chýb. Napríklad:

I. Často citovaná práca F. Vnuka má názov „Mať svoj štát znamená život“, a nie „Môj štát znamená život“;

II. Mach sa stretával v bratislavských kaviarňach s Clementisom a Novomeským, ale nie s Husákom -- s Husákom sa stretli až vo väzení;

III. Pavol Opluštil nebol ‚predsedom senátu, ale podpredsedom Slovenského snemu;

IV. autorka píše, vraj ‚Husák však nepoprel, že v roku 1941 bol s Machom na Ukrajine -- pri masových hroboch v Katyni´. Tu sú tri omyly v jednej vete: 1. masové hroby v Katynskom lese boli odhalené až na jar v r. 1943, teda nemohol ich nikto vidieť v r. 1941; 2. Katyn nie je na Ukrajine, ale v Rusku (pri Smolensku); 3. skupinu komunistov, ktorí navštívili Ukrajinu v r. 1941, nesprevádzal Mach, ale spisovateľ Mikuláš Gacek. Atď.

To, čo redaktorom SME chýba na serióznosti a presnosti, usilujú sa „dohnať“ boľševickým nálepkovaním a dehonestovaním osôb, ktorých názory a činnosť im nekonvenuje. Tak napríklad historika Františka Vnuka „nálepkujú“ ako „exilového ľudáckeho historika“. Tým veľa prezrádzajú o svojom myšlienkovom ukotvení a pôvode. Keď si totiž zoberieme do ruky hociktorú prácu exponentov marxizmu-lenizmu, Marxom počínajúc a jeho početnými epigónmi končiac, s prekvapením zistíme, aký agresívny a nekultúrny štýl používajú a akými nadávkami a insinuáciami častujú svojich oponentov. Keby sa chcelo postupovať na rovnakej intelektuálnej úrovni, ako to robí SME, tak by sa jeho arbiter na históriu Kamenec najskôr mohol označovať za židoboľševického historika.

O živote a pôsobení prof. Vnuka sa žiada povedať, že takmer celý svoj život prežil v zahraničí v krajinách s vyspelou demokratickou politickou kultúrou, ktorých možnosti pre slobodný rozvoj osobnosti oceňoval, a preto nemal dôvody ani stimuly na to, aby bránil, alebo ospravedlňoval akýkoľvek totalitný režim. Povinnosťou kvalifikovaného historika je však predstavovať historické udalosti a fakty v ich historickom kontexte a skôr ako hodnotiť a známkovať historické osobnosti postupovať podľa starého Rankeovho hesla, žiadajúceho od historika, aby vykresľoval udalosti a deje, „wie es eigentlich gewesen ist“.

Autorka článku v SME obviňuje prof. Vnuka, že Macha v svojej monografii Mat svoj štát znamená život „predstavuje nekriticky a zidealizovane“. Keď však túto knihu otvoríme, hneď na začiatku sa dočítame, že o Machovi píše ako o kontroverznej osobnosti.

Nie je cieľom tohto príspevku širšie a do hĺbky charakterizovať osobnosť a dielo Alexandra Macha, zvlášť keď je k dispozícii spomenutá monografia z pera Františka Vnuka, ktorá dodnes nebola prekonaná. Pripojím len pár faktov, ktoré sú menej známe. Prvý pochádza od môjho niekdajšieho kolegu z Nitry. Na jednom politickom zhromaždení Mach v rečníckom delíriu zvolal: „Komunisti, kde ste.“ A spod tribúny sa ozvalo po nitriansky: „Sme v Hlinkovééj gardeee.“ Môj kolega, inak člen komunistickej strany, sa na tom veľmi dobre zabával a rád dával túto príhodu „k dobru“ v užšej spoločnosti, kde nehrozilo udávanie.

Ľudský profil A. Macha pekne dokresľuje vo svojej knihe „Žil jsem zbytečně“ Jirí Hejda - vyhranený český nacionalista, ktorý s Machom „sedel“ a istý čas i pracoval v leopoldovskej väznici. Napísal: „Protože Mach je přece bývalý minister Slovenského státu a velká většina bacharů sloužila v Hlinkove garde, které stál Mach v čele, obchádzejí nás uctivě a máme i výhody. Jeden bachar poslal pro něco Macha domů - to ještě pokud bydleli v ubikacích dnešního muklhajmu - , což ale bylo jen záminkou, aby ho jeho žena mohla posadit za prostřený stůl a pohostit, celá štastná, že se jí dostalo cti hostit pana ministra. Mach je dobrý kamarád a nezapomněl na mne.“

Zaujímavý a cenný je aj Hejdov opis pomerov v Leopoldove, pretože ide o svedka, ktorý Slovenský štát priam nenávidel: „Leopoldov měl pověst Kartouz a ‚poldriak´ znamenalo totéž jako kriminálník. Už za Maďarska byla stará pevnost preměněna na kriminál, kde si odpykávali tresty těžší zločinci. Později - za Slovenského státu (Hejda dôsledne píše slovenský stát s malým s, poznámka autora článku) a po roce 1945 -- tu byli političtí a o režimu nám vyprávěli úplné pohádky. O velikonocích například směli příbuzní volně do pevnosti, zúčastnili se Vzkříšení ve starém barokním kostelíku na nádvorí a pak se rozesadili všichni pohromadě, trestanci i jejich příbuzní v parku, jedli, pili, hodovali - až je večerka opět rozdělila, příbuzní se vrátili domů a vězňové do svých cel.“ Hejda si mohol iba s ľútosťou poťažkať: „Tohle tedy už za nás nebývalo.“

S pôsobením Alexandra Macha vo funkcii ministra vnútra Slovenského štátu sa viaže jedna, medzi pospolitým ľudom rozšírená odrhovačka: „Zo Žiliny (niekedy to malo byť aj od Prešova) ide vlak, na ňom sedí Šaňo Mach, všetci Židia utekajú, lebo majú strach.“ Keď mu ju pri jednej návšteve otca vo väzení odrecitoval jeho syn Roman, otec mu údajne vylepil facku.

Čas oponou trhol. Zo Žiliny však stále ide vlak. Na ňom však už nesedí Šaňo Mach. Na Slovensku ako keby si objekty a subjekty strašenia vymenili garde. Napríklad predseda slovensko-izraelskej obchodnej komory a občasný publicista straší premiéra „suverénneho“ štátu, že je agentom izraelskej tajnej služby Mosadu. Už len v neďalekom Rakúsku by sa za takéto výroky stal predmetom policajného vyšetrovania, ako sa to stalo napríklad jednému poradcovi rakúskeho politika Haidera, ktorý sa dostal do podozrenia, že spolupracoval s uvedenou tajnou službou a donášal jej informácie o činnosti a plánoch svojho šéfa.

Možno tiež pripomenúť znepokojivé signály súvisiace s činnosťou súčasného ministra zdravotníctva. O tom, ako si dovolil rokovať s poslancami slovenského zákonodarného zboru, sa nájdu alarmujúce zmienky v dennej tlači. Minister si bezprecedentným agresívnym spôsobom „trúfol“ aj na hlavu štátu, lebo si dovolil použiť svoje ústavné práva a vrátiť NR SR na opätovné prerokovanie zdravotnícke zákony z dielne tohto ministra.

Strach je však veľmi nebezpečný fenomén. Nikto, či už ide o jednotlivcov alebo o celé národy, sa nerád stáva objektom strašenia, vydierania a nátlaku. V historickej perspektíve dochádza totiž príliš často k revanšom. Môžu sa síce niekedy zo zajacov stať dokonca aj poľovníci, ale nič netrvá večne. Je rozumné, mravné a užitočné vytvárať spoločenskú klímu, v ktorej strašenie, vydieranie, nátlak a podvádzanie nemajú jednoducho miesto ani šancu!

Kresby: Andrej Mišanek

Bol antisemitizmus na Slovensku?

Prednedávnom sa mi dostal do rúk zborník Národnostná politika na Slovensku po roku 1989, v ktorom som si s pobavením prečítal článok od E. Nižňanského o vzťahu medzi Slovákmi a Židmi v 1. SR. Autor vo svojom príspevku píše o tom, ako sa prejavoval antisemitizmus u Slovákov už v 1. ČSR, pričom sa napodiv snaží rozlišovať postoj radikálneho a umierneného krídla v HSĽS k židovskej otázke. Vo svojej štúdii ďalej rozvíja problematiku arizácií a deportácií Židov, kde okrem iného píše: „Pasivita majority nebola len dôsledkom propagandistického spracovávania obyvateľstva a dávkovaného teroru. Režim zainteresoval podstatnú časť populácie na zločine proti židovskej komunite. Výsledkom tejto politiky bola mlčiaca väčšina, resp. pasivita majoritného obyvateľstva.“ Na inom mieste ďalej píše: „Dôsledkom týchto procesov bola atomizácia majoritného obyvateľstva, ktorá mala za následok, že nenájdeme prejavy pozitívnych kolektívnych reakcií. V období 1. SR nájdeme len individuálne akty pomoci.“

Pri čítaní týchto riadkov vyvstáva otázka: Prečo autor neuvádza skutočnosť, že 90% obyvateľstva stálo v tejto otázke za Dr. Tisom, ktorý ako je známe z hodnoverných prameňov(Ľ. Tatran: Z osobných skúseností v styku s prezidentom Dr. Jozefom Tisom In: Vojnový zločinec alebo svätec, Sereď 1998, s. 660.) sa nebál zastávať práv Židov, aj keď riskoval, že stratí svoju funkciu? Odpoveď znie asi takto: Pán Nižňanský preto zamlčiava tento fakt, lebo sa bojí, že keby sa slovenská verejnosť dozvedela o hrdinských činoch predstaviteľov 1. SR, ktorí aj napriek nebezpečenstvu zo strany nacistického Nemecka robili všetko, čo bolo v ich silách, aby zachránili, čo sa dalo, tak by sa zmenil jej pohľad na 1.SR, a to by znamenalo revolúciu v oficiálnej historickej vede.

Na vykreslenie súčasnej situácie v historickej oblasti mi dovoľte povedať jednu skúsenosť. Keď som sa prednedávnom vracal z istej vedeckej konferencie, na ktorej sa mimochodom hovorilo o vzťahu medzi ľudákmi a komunistami na Slovensku, spýtal som sa svojho kolegu na situáciu v Martine. Vysvetlil mi, že Matica Slovenská (MS) a Slovenská národná knižnica (SNK) stoja v otázke postoja voči 1. SR na dvoch rozdielnych stanoviskách. MS podľa neho predstavuje nacionalistický a SNK vedecký (pozn. autora marxistický) smer.

Pýtam sa: Zmenilo sa niečo v rétorike tzv. vedeckých historikov na adresu 1. SR oproti minulosti? Odpoveď znie: Áno, zmenila sa forma ich prejavov, ktorá sa vyznačuje diplomatickosťou v logickej argumentácii, ale nezmenila sa podstata – obsah, z ktorého možno usúdiť skrytú nenávisť a predsudky voči činiteľom 1.SR.

JÁN HODÚR

Otecko je mamička

Je streda večer, vonku chumelí a snehová záľaha objíma okolitú krajinu. Ako každý tuctový Slovák sedím pred zapnutým (ešte stále si to môžem dovoliť, hoci po novoročnom zdražovaní to budem musieť prehodnotiť) televízorom a zrazu jedna facka, druhá facka... Nie, nejde o rukolapný dialóg so zákonitou manželkou, ale o vnímanie spravodajstva, podľa ktorého medzi najväčšie udalosti patrí uzavretie manželského zväzku nemenovaného speváka E. J. s jeho partnerom.

Až ma zamrazilo pri myšlienke, že aj v susednej Českej republike je možné takéto niečo, veď pred trinástimi rokmi sme ešte boli v spoločnom štáte, a tak nechcem domýšľať ďalej, čo by sa stalo, keby sme sa nerozdelili. Aj u nás by sa mohli sobášiť homosexuáli, lesbičky, a základná jednotka nášho štátu, rodina, by dostala poriadne do tela. Vrátim sa však k E. J., ktorý vďaka svojej mienko(po)tvornosti dokáže osloviť i zmanipulovať veľké množstvo ľudí, najmä mladých, ktorí sú vo veku hľadania samých seba. Ak im ponúkneme možnosť vytvárať zväzky proti prírode, ktovie, či po nich aj naozaj nesiahnu, len aby boli iní, aby boli in, aby sa pripodobnili svojmu veľkému vzoru, idolu, akým bezpochyby E. J. je. A to ani nehovorím o fakte, že sa k podobnému kroku chystajú aj ďalšie, s prepáčením, celebrity.

Sám v sebe som sa s touto spravodajskou „bombou“ ešte nestihol vyrovnať, mám čo robiť so „sex-bombami“, ktoré sa na mňa valia z denníkov, týždenníkov, internetových stránok, i zo samotnej televízie. Uf, to by musel byť človek pyrotechnikom, aby zvládol tieto všetky bomby.

Je streda večer, o šesť rokov neskôr. Vonku chumelí. Príjemná atmosféra v miestnosti s kozubom, pozerám sa na praskajúci oheň, vychutnávam si teplo domova bez elektrickej energie. Tú sme s manželkou odstavili už pred pár rokmi po dvadsiatom treťom zvyšovaní cien. Dcéra, ktorá medzitým začala chodiť na základnú školu, sa ku mne pritúli a čaká na odpoveď. Otázku mi položila už poobede, ale ja som stále nenašiel vhodné slová, ako jej vysvetliť, že mamička jej najlepšej kamarátky je mamička a otecko tej istej kamarátky je tiež mamička, že rodičia Miška od susedov sú otecko a otecko, že...

PETER KUBICA

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:25 StrÆnka 3

JÚLIUS BINDER

Maďarský prezident verzus Gabčíkovo a Nagymaros

Postaviť sa pred maďarský národ a priznať, že sa politici alebo „odborníci“ i niektorí „ovplyvnení vedci“ mýlili, keď podľahli názoru o možnej ekologickej katastrofe ako aj o médiami šírenom mýte o znehodnotení prírodnej krásy Dunajského ohybu, to chce nielen veľkú politickú odvahu, ale i politickú stabilitu, aká však v Maďarsku nie je. Chce to priznať, že hlavný dôvod zápasu proti vodnému dielu nie je v obave o ekológiu, ale skrytá – už takmer celé storočie pestovaná snaha znovu ovládnuť Karpatskú kotlinu v hraniciach Veľkého Uhorska.

Nový maďarský prezident – odborník na problematiku SVD G-N?

Návšteva prezidenta Maďarskej republiky začiatkom decembra 2005, jeho vyjadrenia v médiách o SVD (a nielen o tom) ma podnietili odpovedať na otázku, ako je to s SVD G-N 13 rokov po prehradení Dunaja pod Bratislavou z nášho i maďarského pohľadu.

Pán prezident Maďarskej republiky je veľmi aktívny vo svojskom komentovaní najmä haagskeho rozsudku, ale nezostane bokom ako „odborník“ ani pri vysvetľovaní ostatných otázok – či okolo ramennej sústavy na maďarskej strane alebo stupňa Nagymaros. Obávam sa však, že i on je postihnutý známou „očnou“ chorobou – tzv. protigabčíkovským beľmom – ktorá vo svojom pokročilejšom štádiu, ak sa nelieči, môže vyradiť z funkcie aj zdravý úsudok.

Pre čitateľov, len čiastočne oboznámených s problematikou a právnych dôsledkov rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora v Haagu (MSD), môže sa javiť vyjadrenie právnika – ktorý do zvolenia za prezidenta pôsobil ako predseda ústavného súdu – prinajmenšom dôveryhodné.

Pri všetkej úcte k funkcii prezidenta MR dovolím si poopraviť niektoré tvrdenia pána L. Sólyoma, v ktorých sa mu nepodarilo prekročiť tieň zakladajúceho člena „Dunajského kruhu“ (Duna Kör-u), keďže zotrváva na stanoviskách „svojich odborníkov“ vyjadrujúcich sa k problematike dunajského životného prostredia. Môj názor na ich odbornosť a charakter je čitateľom dávno známy, navyše dnes ho už potvrdzuje aj trinásťročná prevádzka Vodného diela Gabčíkovo (VDG). Aby som však nevyzeral ako sám vojak v poli, opriem sa aj o vyjadrenie z druhej strany. Dr. Miklós Kozák, DrSc., penzionovaný vedúci katedry budapeštianskej Technickej univerzity, poslal maďarskému parlamentu a vláde roku 1990 „List a memorandum“ pod názvom: *Gabčíkovo ako trójsky kôň výmeny moci alebo odsúdeniahodné úsilie o odstránenie „corpus delicti“.* V tomto dukumente okrem iného píše: *...Vy by ste, páni, mali vedieť, že o otázkach SVD G-N sa vyjadrujú nie práve najlepší odborníci, ale klavírni virtuózi, herci, odborne nevzdelaní reportéri, ekonómovia, duchovní (Bože, odpusť im), biológovia a biografi prostitútok, prostituovaní bežci životom a pod.*

Denník Pravda uverejnil rozhovor jej redaktora s prezidentom Maďarskej republiky pred jeho príchodom na štátnu návštevu Slovenska. Zaujali ma odpovede pána prezidenta na dve otázky zaoberajúce sa problematikou Sústavy vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros. I keď sa môže zdať, že otázky sú nepresné a prejudikujú odpoveď, veď vzťah „Pravdy“ k SVD G-N bol od počiatku kauzy skôr podporujúci tzv. „odborníkov“ ako záujmy Slovenska, je to možno len náhoda. Najskôr však pripomeniem niektoré výroky v denníkoch po vyhlásení rozsudku v Haagu: V Pravde dvíha Minárik prst, varujúc pred „eufóriou okolo kauzy Gabčíkovo, akoby šlo o víťazstvo“ a SME sa jasne zaraďuje titulkom článku Kolomana Prónaya „Gabčíkovo nie je našou výhrou“ – dokonca tvrdí, že „hovoriť o našom víťazstve je morbídne“! Podobný slovník používa aj V. Dočkal, ktorý sa – zhnusený „slovenským marazmom“ rozhodol voliť maďarskú koalíciu. Bartovicz, Lovász i ďalší neprestúpili svoj tieň a robia dodnes z bieleho čierne – žeby to bola predvídavosť?

Vrátim sa k otázke redaktora Pravdy a odpovediam prezidenta Solyoma. Citujem:

- V polovici osemdesiatych rokov ste boli expertom Dunajského krúžku, ktorý vystupoval proti dostavbe vodného diela Gabčíkovo - Nagymaros. Od rozhodnutia haagskeho súdu tento spor uviazol na mŕtvom bode. Nezaťažuje to dvojstranné vzťahy?

- Žiaľ, zaťažuje. Pritom otázka vodného diela Gabčíkovo - Nagymaros je v prvom rade ekologická, a nie politická otázka. Súčasne však má presah aj do politických pomerov. U nás táto záležitosť zohrávala dôležitú politickú úlohu v čase zmeny režimu. Nebolo to však namierené proti Slovensku, ale proti vtedajšej štátnej moci v Maďarsku. Bol to priestor na občianske vystúpenie. Po zmene režimu sme sa obrátili na haagsky súd. Ten však prišiel so šalamúnskym verdiktom. Odvtedy sa vec ani o krôčik nepohla vpred a Malý Žitný ostrov pomaly vysychá.

- Nemohlo by jeho vysychaniu zabrániť postavenie spodného stupňa? - Nie, to je nemysliteľné. Prekrásna unikátna prírodná oblasť Dunajského oblúku sa nesmie zničiť hrádzou. Navyše špičková prevádzka hornej elektrárne a denne dvakrát spúšťaná povodňová vlna by mali tiež neprijateľné ekologické dôsledky. Proti tomu by som určite bojoval. O tom však ani nie je reč, nič nás k tomu nezaväzuje. Teraz už ide iba o to, aby sme so slovenskou stranou uzavreli dohodu, ktorá by zabezpečila viac vody pre staré koryto a Malý Žitný ostrov a umožnila znesiteľný ekologický stav.

Pán prezident prehliada okolnosti maďarského porušenia Zmluvy z roku 1977

Otázky redaktora naznačujú, že jeho informácie o problematike sú neúplné a skresľujúce To nie je však podstatné, aj iní si mýlia podstatu. Dolný stupeň Nagymaros totiž vôbec nerieši problematiku Ramennej sústavy vnútrozemskej delty. To podľa pôvodného projektu mali riešiť úpravy v starom koryte Dunaja, v úseku od prehradenia po vyústenie odpadového kanála, ktoré mala podľa Zmluvy vybudovať maďarská strana – ale nevybudovala, napriek svojej proklamovanej snahe chrániť prírodu Szigetközu.

Dovolím si upresniť aj odpovede pána prezidenta, a to nie podľa pseudoargumentov, použitých pred 15-16 rokmi „v zápale boja“, ale podľa faktov, potvrdených trinásťročnou prevádzkou VDG.

Pohyby mechanizmov na ľavom brehu Dunaja boli v prípravnej etape výstavby považované podľa poradcov maďarskej vlády (Varghu, Hajóssyovej a iných) za divadielko – za papierového tigra. Ich teória o „papierovom tigrovi“ dostala vážnu trhlinu, keď zistili, že betónové piliere hatí, ktoré začali vyrastať z terénu na jar 1992, sú naozaj z betónu, a nie „Potemkinove dediny“ z kartónu. Zmocnila sa ich panika. Rozhodli sa uskutočniť medzinárodnú diplomatickú ofenzívu na najvyššej úrovni. Boli si vedomí, že ich ekologické argumenty sú chabé, a nie dostatočne pádne na vyvolanie účinnej medzinárodnej intervencie. Ale kým bola v platnosti Zmluva 1977, nebolo možné jej plnenie označiť za porušenie suverenity MR. Preto bolo treba Zmluvu urýchlene zrušiť.

Nóta o jednostrannom ukončení platnosti Zmluvy z roku 1977 bola odoslaná 19. 5. 1992 s naprosto neprimeranou výpovednou lehotou – len 6 dní. Len čo Zmluvu jednostranne „vypovedali“, nedbajúc na skutočnosť, že výpoveď nenadobudla platnosť, lebo ČSFR obratom vyjadrila svoj nesúhlas, obrátila sa MR na KBSE a Bezpečnostnú radu OSN so

> *„Vonku zostanú... z nebeského Jeruzalema, ...kto miluje lož a dopúšťa sa jej“*
>
> *Zjav. Jána 22, 15*

žiadosťou o zákrok a súčasne aj na Medzinárodný súdny dvor v Haagu. Dovolím si vysloviť svoj názor, že žiadať zásah politických inštitúcií nie je vec ekologická, ale politická!

Zásadou rozhodovania MSD v Haagu je požiadanie sporiacich sa strán o vynesenie rozsudku. Súčasťou žiadosti musí byť „Spoločná formulácia otázok na MSD“, na ktoré má súd odpovedať.

Maďarská strana, vedomá si tohto pravidla, napriek tomu jednostranne požiadala MSD o zásah, ako to pán prezident v odpovedi uviedol, ale už opomenul ďalšie vyššie uvedené skutočnosti. Že podanie bolo bezpredmetné, s podtónom znevažovania zmluvného partnera – a že len pre dosiahnutie medzinárodnej mediálnej odozvy, to ani netreba zdôrazňovať.

Po ďalších medzinárodných aktivitách maďarskej diplomacie v celosvetovom meradle, ktorá bola veľmi agresívna, presnejšie zavádzajúca, sa do celej akcie zapojili popri diplomatických misiách MR v zahraničí aj zahraničné politické zložky zastupujúce občanov maďarskej národnosti žijúcich na Slovensku. Spolu s aktivistmi Greenpeace sa angažovali aj domáci hubovci i vavrouškovci, ktorí mali už vtedy obsadené vplyvné miesta na zodpovedných pracoviskách i v médiách, takže situácia bola veľmi vyhrotená. Maďarský aktivista s typickým „maďarským“ menom Béla Lipták žiadal tiež OSN, Kongres USA, Vládu USA a ďalšie inštitúcie o vojenský zásah proti ČSFR – cielene na zastrašovanie zmluvného partnera.

Začiatok riešenia sporu

Tichou diplomaciou našich právnikov sa pripravili podmienky a obe strany podpísali v apríli 1993 Osobitnú dohodu, ktorou predložili svoj spor Medzinárodnému súdnemu dvoru (MSD) v Haagu, žiadajúc odpovede na štyri spoločne sformulované otázky:

- Bolo Maďarsko v roku 1989 oprávnené zastaviť stavebné práce a úplne opustiť plnenie svojich zmluvných povinností?

- Bolo Československo oprávnené pokračovať v roku 1991 Variantom C a uviesť jednostranne Gabčíkovo do prevádzky v októbri 1992?

- Akú právnu záväznosť má jednostranné maďarské ukončenie Zmluvy v máji 1992?

- Aké právne a ekonomické dôsledky vyvolajú odpovede na horeuvedené tri otázky?

Rozsudok MSD v Haagu – 1. časť: k jednostrannému konaniu strán

Súd vypracoval po štyroch rokoch svoj Rozsudok. Avšak namiesto odpovedí na prvé tri otázky, ktoré sa zaoberali minulým jednostranným konaním strán, poskytol až štyri odpovede. Druhú otázku, týkajúcu sa legálnosti Variantu C, totiž rozdelil na dve podotázky. V druhej časti Rozsudku Súd odpovedal aj na problém sukcesorstva (nástupníctva) SR k Zmluve 1977 po rozdelení ČSFR. Túto otázku strany síce spoločne nesformulovali, ale maďarská strana ju pred súdom spochybnila – hoci podpísaním „Osobitnej dohody“ v roku 1993 nástupníctvo SR implicitne uznala.

Odpovede pätnástich sudcov (pomer hlasovania je v zátvorke) na základné štyri otázky objasňujúce legálnosť minulého konania strán a teda aj súčasný právny stav, boli v rámci výrokového článku155/1 Rozsudku nasledovné:

1/A. Maďarsko nemalo právo v roku 1989 pozastaviť práce a následne úplne zastaviť plnenie Zmluvy 1977, (14:1), pričom stav ekologickej núdze ako ospravedlnenie, súd neuznal ani v Nagymarosi, ani v Gabčíkove.

1/B. Československo bolo v novembri 1991 oprávnené pokračovať realizovaním Variantu C výlučne na svojom území (9:6). Súd tým vzal do úvahy bezvýchodiskovú situáciu, do ktorej Maďarsko uviedlo zmluvného partnera aj hrozbu veľkých škôd a priznalo mu právo vyvinúť nátlak na splnenie Zmluvy.

1/C. Československo nebolo oprávnené v októbri 1992 legálne vybudovaný Variant C, uviesť ho do prevádzky jednostranne (10:5). Súd neuznal princíp aproximatívnej aplikácie zmluvy mimozmluvnými prostriedkami. Konštatoval, že Variant C má charakter protiopatrenia, reagujúceho na porušenie Zmluvy zmluvným partnerom, ktorého cieľom bolo priviesť partnera k plneniu Zmluvy, ale podľa názoru väčšiny sudcov porušenie zásady spoločnej prevádzky a deľby úžitkov nesplnilo požiadavku proporcionality dôsledkov protiopatrenia so škodami, ktorým zabránilo.

1/D. Maďarské vypovedanie Zmluvy 1977 v máji 1992 nemá právnu platnosť, a preto táto Zmluva neprestala platiť (11:4).

Súd neuznal ani jeden maďarskou stranou udávaný dôvod ukončenia Zmluvy. Stav núdze, aj keby existoval, nie je dôvodom ukončenia zmluvy. Nemožnosť plnenia aj podstatná zmena okolností sa týka fyzických podmienok, a nie obáv z environmentálnych vplyvov (tieto bolo možné uplatniť v rámci článkov 15, 19 a 20 Zmluvy, rovnako ako aj nové medzinárodné a environmentálne normy) alebo dokonca aj vplyv ekonomicko-politických zmien prostredia.

V troch z uvedených základných štyroch odpovedí súd teda dal za pravdu argumentácii slovenskej strany, a to veľmi presvedčivým pomerom (spolu 34:11). Len v jedinej odpovedi súd rozhodol proti názoru Slovenska, a to i napriek tomu, že prevádzka bola aj v záujme Maďarska: prevedenie veľkých vôd, zásobovanie ramennej sústavy na maďarskej strane, oživenie Mosonského ramena Dunaja, zvýšenie a skvalitnenie podzemných vôd i na Maďarskej strane.

Prispela k tomu aj činnosť MŽP SR, konkrétne správa ministra J. Zlochu, predložená už v novembri 1992 na rokovanie vlády SR. J. Zlocha obvinil investora z hrubého porušenia zákonov za uvedenie VD do prevádzky. Tento dokument bol medializovaný, čiže bol v dosahu MSD v Haagu.

Súd pri formulovaní záveru, že bola porušená zásada spoločného využívania a že Slovensko si neoprávnene a v rozpore so Zmluvou prisvojilo celé prínosy z využívania spoločného prírodného zdroja, nepostrehol, že slovenská strana vždy zdôrazňovala, že Gabčíkovo, hoci aj uvedené do prevádzky objektmi Variantu C, neprestalo byť spoločnou investíciou. Avšak podiel maďarskej strany na sprevádzkovaných objektoch SVD G sa redukoval iba na nedokončený odpadový kanál a pravostranné hrádze na území SR, čo spolu činí asi 14 % hodnoty využívaných objektov Gabčíkova. Tomu zodpovedajúci podiel vyrobenej energie od začiatku prevádzky Gabčíkova slovenská strana priznáva Maďarsku, Slovensko si ho však ponecháva, a to na účet škôd spôsobených jednostranným zastavením plnenia Zmluvy, ktoré sú omnoho väčšie. Vybudovaná hať Dunakiliti a pravostranné hrádze na maďarskom území sa do plnenia nemohli zarátať, lebo MR nedovolila ich využitie a prinútila tým SR vybudovať nákladné náhradné objekty, ktoré by boli vyradené z funkcie, keby sa maďarská strana vrátila k plneniu Zmluvy.

Maďarská strana mala viac príležitostí zrevidovať svoje stanovisko k plneniu Zmluvy 1977. Nielen pri troch medzivládnych rokovaniach v roku 1991, kedy akúkoľvek odbornú argumentáciu ultimatívne podmieňovala zastavení prác aj na slovenskej strane, ale aj začiatkom roku 1992, kedy už muselo byť jasné, že náhradné riešenie prehradenia nie je len „papierový tiger“ a že tvrdohlavým postojom stratia vplyv na reguláciu prietokov Dunaja. Predseda vlády SR vyšiel maďarskej strane v ústrety deklarovaním jednostranného záväzku do júla 1992 nevstúpiť s prácami do koryta Dunaja.

Ďalšiu príležitosť získať späť „kohútik od Dunaja“ (dokonca pri súčasnom vyradení Variantu C z funkcie) mala maďarská strana v roku 1993, kedy SR urobila prestávku v stavebných prácach na čunovských objektoch a sledovala pozorne vplyv VDG na prírodné prostredie. Už vtedy bolo jasné, že sa žiadna ekologická katastrofa konať nebude. Naopak – monitoring všetkých relevantných environmentálnych parametrov preukazoval jednoznačnú tendenciu k zlepšovaniu stavu okolitej prírody.

Búranie ohrádzky v Nagymarosi v roku 1995 však bol jasný signál, že MR svoje stanovisko zrevidovať nemieni.

Rozsudok MSD v Haagu – 2. časť: k riešeniu vzťahu zmluvných strán v budúcnosti

Ďalších päť bodov Rozsudku v časti článku 155/2 sa týka budúceho vzťahu zmluvných strán pri využívaní spoločného diela. Všetkých päť záverov hlasovania je v súlade s argumentáciou Slovenska, ktoré vždy dôsledne trvalo na aplikovaní Zmluvy 1977 – čo MSD v štyroch z nasledujúcich piatich bodov aj výslovne predpisuje:

2/A. Súd neuznal maďarskou stranou uplatnený zánik Zmluvy 1977 v dôsledku zániku existencie ČSFR ako zmluvného partnera preto, lebo obe strany sa o jej sukcesii výslovne nedohodli (12:3). Keďže ide o zmluvu ustanovujúcu teritoriálny režim, určujúci podmienky medzinárodnej plavby (a dokonca aj priebeh štátnej hranice), nemôže zaniknúť spolu so štátnym útvarom, ale automaticky prechádza na nový štátny subjekt na danom teritóriu.

2/B. Súd ukladá stranám neodkladne zahájiť rokovania v dobrej viere a prijať opatrenie potrebné na splnenie cieľov Zmluvy 1977 (13:2).

2/C. Ak sa strany nedohodnú ináč, treba zabezpečiť spoločný prevádzkový režim podľa Zmluvy 1977 (13:2).

2/D. Strany sú povinné si vzájomne si kompenzovať škody, ktoré vznikli ich protiprávnym konaním (12:3).

2/E. Strany sú povinné zúčtovať a vyrovnať rozdiely v skuto(ne vynaložených investičných a prevádzkových nákladoch v súlade so zásadami Zmluvy 1977 (13:2), berúc do úvahy opatrenia, ktoré strany prijali pri plnení rozsudku.

Všetky body druhej časti Rozsudku sú teda dôslednou realizáciou návratu k zmluvným podmienkam, ale na báze nového stavu, ktorý sa vytvoril v priebehu sporu, pričom podľa článku 154: *„Ak sa má Maďarsko podieľať na prevádzke a úžitkoch čunovského komplexu* (od začiatku prevádzky Gabčíkova), *musí zaplatiť zodpovedajúci podiel* (50 %) *stavebných a prevádzkových nákladov.“* Ide samozrejme o všetky objekty, ktoré tento účinok zabezpečili.

V rámci rokovaní o mimosúdnom vyrovnaní i rokovaniach o rámcovej dohode suma, ktorú mal zmluvný partner zaplatiť, sa pohybovala medzi 150-200 mil. USD.

(Pokračovanie na 10. a 11. strane)

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:26 StrÆnka 4

FRIEDRICH ROMIG

Právo na domov

Podľa katolíckeho učenia stvoril Boh – ako trojjediný a zároveň aj ako spoločenská bytosť – človeka na svoj obraz ako spoločenskú bytosť, ako „muža a ženu“ (Gn 1,27), povolaných na život v spoločenstve. A to znamená v láske. Človek sa rodí do spoločenstiev, žije v nich a vyvíja sa ich prostredníctvom. Tomáš Akvinský označuje človeka na základe jeho povahy za „animal sociale et politicum“: „Ide o prirodzené definovanie človeka, aby sa stal bytosťou stvorenou na život v spoločenstve a štáte. Bytosťou, ktorá žije spoločensky oveľa viac ako ostatné živé tvory.“ [1] Potvrdzuje to aj potreba ľudskej prirodzenosti. Človek sa stáva „osobou“ v plnom význame tohto slova prostredníctvom duševne-duchovných vzťahov k spoločenstvám, ďalej úloh, ktoré v nich hrá, povinností, ktoré plní, výkonov, ktoré podáva, a práv, ktoré nadobúda. Získava to svoje „vlastné“, svoju nezameniteľnú „identitu“. Človek je od splodenia odkázaný tak veľmi na spoločenstvo, že bez neho nedokáže existovať. Základným právom človeka, ako predpoklad jeho existencie, je právo na život v spoločenstve. [2]

Ide o príslušnosť k piatim spoločenským okruhom, ktorým človek vďačí predovšetkým za formovanie a rozvoj osobnosti, a tým aj jeho identity. Sú to: rodina, práca, domov, národ a cirkev. Rodinné väzby určujú pôvod a príbuzenstvo. Práca (domácnosť, podnik, obchod) je priestorom na zamestnanie.

Domov určuje priestorový pôvod a zakorenenie. V spoločenstve národa sa dá dozvedieť o previazanosti s duchovnou a politickou kultúrou. Prostredníctvom náboženského života sa človek podieľa na uctievaní Boha. Právo na rodinu, právo na prácu, právo na domov, právo na národnú a štátnu príslušnosť, ako aj právo na náboženský život [3] patria k právam, ktoré sú spojené s ľudskou prirodzenosťou. Je pritom jedno, či si na tieto práva jedinec nárokuje, či si ich uplatňuje alebo nie. Sú to základné práva, ktoré sa opierajú o právo na život a rozvoj ľudskej osobnosti. Súčasne sú zdrojom a oporou neustále sa rozširujúceho katalógu takzvaných „ľudských práv“.

Nositeľmi ľudských práv sú jedinci, národnostné menšiny a národy. Adresátmi ľudských práv sú štáty a spoločenstvá štátov, pod ktorých úlohy spadá ochrana ľudských práv. Právu na ochranu práv odpovedá povinnosť ochraňovaného prejavovať vernosť a lojalitu štátu alebo spoločenstvu štátov, ktoré poskytujú takúto ochranu.

Právo na domov je súčasťou a podstatným obsahom sebaurčovacieho práva národov a národnostných menšín. „Všetky národy majú právo na sebaurčenie“, a preto môžu slobodne, t. j. bez zásahu zvonku, rozhodovať o vlastnom politickom statuse a slobodne sa hospodársky, spoločensky a kultúrne rozvíjať. Zároveň majú ostatné štáty povinnosť zachovávať toto právo v súlade s ustanoveniami OSN. [4]

Získaním štátnej nezávislosti a suverenity sa právo na sebaurčenie národa spotrebovalo. Avšak nie právo národnostných menšín. Pre ne platí právo na sebaurčenie iba v obmedzenej miere. Môžu si ho uplatniť iba vtedy, ak sú v porovnaní s ostatnými menšinami diskriminovaní štátom, na ktorého území žijú. Povinnosti byť verní voči štátu sa dá zbaviť iba vtedy, ak je menšina vystavená prílišnej diskriminácii, ktorá je namierená proti základným svojráznostiam menšiny, kvôli ktorým sa právo na sebaurčenie zvyčajne vyžaduje... Podľa katolíckeho učenia tu patrí právo menšiny na zachovanie vlastnej identity, jazyka, kultúrnych a náboženských tradícií, vzťahu k pôde ako aj právo na existenciu. [5]

V rámci práva na sebaurčenie národnostných menšín dominuje právo na domov. Právo na domov poznáme:

a, individuálne právo na život v domovine,

b, kolektívne právo na život v domovine,

c, povinnosť jedinca slúžiť domovu,

d, právo domova vyžadovať si takúto službu.

Práva a povinnosti vyplývajú z pojmu „domov, domovina“.

Pojem domov zahŕňa v sebe viac ako rodinu, pokrvných príbuzných, kmeňové príbuzenstvá a rody. „Zahŕňanie“ tu znamená, že pojem domova nie je v rozpore s ľudskými vzťahmi v rámci spoločenstva, ktoré súvisia s pôvodom. Takéto vzťahy posilňujú pocit domova, v istej miere sú humusom, na ktorom sa domovu darí a z ktorého vyrastá. Predsa však, ak chýba pokrvné puto, to nevylučuje príslušnosť k domovu, domovine.

Na druhej strane sa chápe pojem domova užšie ako pojem národa, spoločenstva ľudí. Sú národy, pre ktoré neexistujú priestorové hranice. Sú roztrúsené po celom svete, nemajú spoločný a dlhú dobu netvorili ako národ (napr. Židia) nijaký štátno-politický celok. To, čo ich spája a robí z nich národ, je ich spoločná viera, „puto“ s Bohom a dodržiavanie Božích „prikázaní“. Vo svojej najhlbšej podstate si každý národ zakladá na spojení s Bohom, prostredníctvom ktorého sa stáva „Božou tvárou“ (Solovjev). Tomuto zväzku vďačí každý národ za svoju nezameniteľnú identitu, veď „jeho náboženstvo je srdcom jeho kultúry“. [6] V celku národa spôsobuje súdržnosť menšín, nech našli svoj domov kdekoľvek. Tento celok národa reprezentuje v súčasnosti asi v pár prípadoch jediný (národný) štát. Takmer všetky štáty sveta spájajú na svojom teritóriu viaceré menšiny, ktoré patria k rôznym národom, sú to teda mnohonárodnostné štáty. To je dôvod, prečo majú v súčasnosti práva národnostných menších, ochrana menšín a právo na domov také dominantné miesto v ďalšom rozvoji ľudských práv a mierového poriadku. Tento ďalší rozvoj sa deje s úmyslom oslabiť silu sebaurčovacieho práva na mnohonárodnostné štáty. Na druhej strane zabrániť „etnickým čistkám“, vyhnanstvám, násilným presídleniam a genocíde. Doteraz sa ale tomuto oslabeniu i zabráneniu darí len s malým úspechom.

Domov je tam, kde som „doma“. Znamená to „byť doma“. Doma som tam, kde mi je všetko známe, kde všetko poznám a znovu spoznávam, kde mi nie je nič „cudzie“. [7]

Keď hovoríme o domove, tak máme vždy na mysli „prostredie“, ktoré je nám známe. [8] „Prostredie sa najskôr vzťahuje na miestnosť, dom a miesto, pôdu a krajinu. V tomto zmysle hovoríme o rodnom dome, rodisku a rodnej obci, o rodnej pôde a rodnej zemi. Je to miesto, pôda, krajina, kde máme korene, často po celé generácie. Z pôdy, kde máme korene, si berieme silu pre život. Ak musíme žiť v cudzine, mávame túžbu po domove, túžime sa vrátiť späť. Keď sme vyprahnutí a vyčerpaní, tak sa pokúšame ísť na dovolenku domov, aby sme si obnovili a nazbierali nové sily. Nejde tu pritom iba o telesné sily.

„Prostredie“ znamená okrem toho aj sociálne vzťahy, rodičov, súrodencov, vzdialené príbuzenstvo, priateľov, kolegov z práce, dobrovoľných hasičov, spevokol, športový klub, ďalej vážené osobnosti, farára, starostu, lekára, poslanca v zastupiteľstve – všetci patria k domovskému prostrediu, k známym pomerom.

V známom prostredí sa cítime bezpečne. Domov je v podstate „miestom istoty“. Cítime sa tam prijímaní a akceptovaní, vážení a uznávaní, a to nielen na základe nášho sociálneho postavenia alebo našich zásluh, ale predovšetkým ako ľudia. Môžeme tam byť tým, čím sme. Nemusíme sa pretvarovať, pretože nás beztak poznajú a vedia o našich silných a slabých stránkach. A pomôžu nám nielen vtedy, keď sme v núdzi. Často nám stačí priateľské slovo, pozdrav, gesto, aby sme sa presvedčili o záujme iných, keď máme starosti a obavy. Domov je miesto, kde sa praktizuje láska k blížnym. Domov získava vďaka láske, ktorá k nám z neho plynie, duševne-pocitovú dimenziu. Láska k domovu je plodom intenzívnej komunikácie so známym prostredím. Komunikácia znamená sprostredkovanie. Na jednej strane je vysielanie signálov, odovzdávanie a podávanie, nositeľ takýchto činností, odosielateľ, vysielajúci a darca. Na strane druhej preberanie, akceptovanie, prijímanie, opätovanie. Sprostredkovanie je viac ako výmena správ. Oznamovanie predpokladá vzájomné pochopenie, opiera sa o spoločenstvo (napr. jazyka). Mať niečo spoločné znamená spoločne to zdieľať, a tiež sprostredkovať.

Domov je kultúrnou krajinou, ktorá vznikla z empatického kontaktu človeka s prírodou. Zúrodnenie a kultivácia pôdy, usporiadaná krajina, udržiavané lesy, lúky a medze, často náročne vytvorené cesty a chodníky, spevnené brehy a skrotené rieky, domy prispôsobené krajine – to všetko svedčí o preniknutí prirodzeného životného prostredia duchom tamojších obyvateľov. Táto krajina vďačí za svoju formu a vzhľad ich predstavivosti, vkusu a neustálemu snaženiu. Prisvojili si túto krajinu, vytvorili si životný priestor, „okolitý svet“, ktorý ohrozujú rozmanité spôsoby, a to nielen vonkajšou silou, nepriateľmi a votrelcami, ale aj bezmedzným vykorisťovaním ich bohatstva kvôli honbe za profitom, bohatstvom, mocou. Speňaženie domova vedie k jeho skaze. ako kobylky sa dnes vrhajú roje turistov na ešte neporušené krajiny. Tiché údolia sa prebudovávajú na dopravné tepny. Záplava hromadnej dopravy zmení svojim smradom a hlukom obyvateľom údolí život na peklo. Lesy vymrú, vzduch bude otrávený, voda sa zamorí, potrava bude nezdravá, pôda sa zmení na chemický filter a domáce zvieratá na umelecký výrobok. Obyvateľov, ktorí sa starali o túto kultivovanú krajinu, zdecimujú a veľkomestá sa nafúknu.

Mobilita nahradí udomácnenie. Človek sa stane riečnym pieskom. Túžba po domove sa vyčerpá v nostalgii. „Pretože moderný život je vlastne životom bez domova“, [9] človek je neustále na úteku. Obytné silá mu neponúkajú žiaden domov.

POZNÁMKY:

1 Tomáš Akvinský: *De regimine principum*, 1, 1: „Naturale autem est homini ut sit animal sociale et politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omina alia animalia: quo quedem naturalis necessitas declarat.“

2 Keďže človek je, vychádzajúc z jeho povahy, bytosť spoločenská, zahŕňa právo človeka na život právo na život v spoločenstve. Implikácia, ktorá bola dlhý čas prehliadaná individualistickým prirodzeným právom v protiklade ku katolíckemu prirodzenému právu a bránila rozvoju práv na domov, národ a národnostné menšiny.

3 Zo základného práva na náboženskú slobodu sa odvíjajú ostatné práva na slobodu, najmä slobodu svedomia, vzdelávania, názoru, zhromažďovania. Človek vďačí slobode za mravnú dôstojnosť, prostredníctvom ktorej je „Pánom svojich rozhodnutí“ (Sir 15,14). Slobodné rozhodnutie obrátiť sa k Bohu (a tým aj k dobru) alebo sa od neho odvrátiť určuje dobrotu ľudského života a jeho zmysluplnosť. Človek má vo viere duchovný domov, vlastné korene. Zo spoločného uctievania Boha, teda z kultu vzniká každá kultúra. Veriace spoločenstvo býva základom každého kultúrneho spoločenstva: domov je časťou kultúrneho spoločenstva národa, ktoré svojou formujúcou silou umožňuje presiaknutie, preniknutie, a tým aj „kultiváciu“ ľudí a krajiny.

4 Podľa „Vyhlásenia o princípoch medzinárodného práva, týkajúce sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v zmysle predpisu“ z 24. októbra 1970 schváleného Generálnym zhromaždením OSN (tzv. Principiálne vyhlásenie, rezolúcia OSN či. 2625, General assembly, Official Records XXV, dodatok 28, s. 121 a nasl.).

5 Nástojčivo to zdôrazňuje Ján Pavol II. v známom Posolstve Jána Pavla II. pri príležitosti Dňa svetového mieru 1. januára 1988, body 4-11. (In: I. Gabriel, vyd.: *Minderheiten und nationale Frage. Die Entwicklung in Mittel- und Südosteuropa im Lichte der katholischen Soziallehre,* Viedeň 1993, príloha, s. 251 a nasl.).

6 Pre kardinála Jozefa Ratzingera je náboženstvo „určujúcim stredobodom..., ktorý určuje štruktúru hodnôt a tým aj vnútorný organizačný sytém kultúr“. Porovnáva náboženstvo so srdcom kultúry a prichádza k záveru, že inkulturácia alebo „transplantácia“ cudzieho náboženstva spôsobí, že rovnako ako kultúra aj transplantované náboženstvo zomiera. Namiesto inkulturácie hovorí Ratzinger o inkulturalite a má tým na mysli slobodné stretnutie kultúry s pre ňu cudzím náboženstvom, oproti ktorému môže, ale nemusí rásť. (Prednáška: *Der christliche Glaube vor der Herausforderung der Kulturen,* Salzburg, 2. august 1993, citované podľa „definitívneho rukopisu“, s. 6 a nasl.)

7 Veľmi pekne sa H. Nitsche prostredníctvom otázok pokúša pochopiť, kde sa nachádza náš domov: „Je domovom dom, kde sme sa narodili? Sú to domy, obce alebo mestá, v ktorých žili naši susedia, priatelia alebo príbuzní? Sú to cesty, po ktorých sme stokrát prebehli, lesy, ktoré sme prešli, rybníky alebo rieky, kde sa v lete kúpali a v zime korčuľovali? Je domovom naša prvá škola, v ktorej sa nám otvorili oči? Je to miesto prvej lásky alebo tiché miestečko, kde odpočívajú v pokoji naši rodičia? Je domovom miesto, kde sme prežili najsilnejšie emócie: lásku, šťastie, smrteľnú úzkosť, zúfalstvo? Je domovom jednoducho prostredie, kde sme vyrastali, alebo sú trhoviskom v Dolnom Rakúsku, ťažko dokáže skutočne chápať. Cíti sa cudzí medzi cudzincami a aj najväčší liberál sa pýta: Som ešte doma?“

8 C. J. Burckhardt rozumie pod pojmom domov „miesto najhlbšej dôvery, najhlbšieho pokoja, miesto, ktoré dáva pokoj dôvery“. C. J. Burckhardt: *Über den Begriff der Heimat, Rede anläälich der Verleihung des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels 1954*, in: *Neue Zürcher Zeitung* z 27. septembra 1954.

9 A. Delp: *Heimat*, in: Stimmen der Zeit. Katholische Monatsschrift für das Geistesleben der Gegenwart, zv. 137 (1940), s. 282, cit. podľa O. Kimminich: *Das Recht auf Heimat*, 3. vyd., Bonn 1989, s. 62.

(F. Romig je docentom národhospodárskej teórie a politiky na Wirtschaftsuniversität vo Viedni a patrí medzi zástupcov konzervatívneho myslenia v nemeckej jazykovej oblasti)

Z knihy F. Romiga
Die Rechte der Nation, Graz 2002
preložil PETER KUBICA

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:26 StrÆnka 5

MILAN S. ĎURICA

Tomáš G. Masaryk a jeho vzťah k Slovákom

Neviem, či dnes na Slovensku jeden zo stotisíc občanov aspoň približne vie, kto bol nositeľom tohto už dávno zabudnutého mena. Veď mnohí z najmladších generácií nevedia takmer nič ani o Ľudovítovi Štúrovi, o Štefanovi Moysesovi, o Andrejovi Hlinkovi, o Milanovi Hodžovi, o Jozefovi Tisovi, ba ani o Alexandrovi Dubčekovi alebo Augustovi (neskôr Gustávovi) Husákovi. Nie je to síce na chválu ani súčasnému školskému systému, ale ani pamäti národa, ktorej prvou udržiavateľkou je rodičovská výchova. Preto je dobré, keď sa aspoň menšie, neoficiálne inštitúcie, alebo občianske združenia usilujú obnoviť spomienku na národných dejateľov, ktorých život a dielo prispeli k zachovaniu spoločného duchovného, mravného, kultúrneho, spoločenského i hospodárskeho života. Oslavovať však v pomerne mladom a ešte neupevnenom štáte osobnosti iných národov a štátov, najmä takých, ktorí sa voči snahám Slovákov o zachovanie svojej národnej identity a o vlastnú štátnosť zachovali nevraživo, až nepriateľsky, nemožno pokladať za korektný prejav osobných náhľadov, ale treba v tom vidieť skôr oživovanie dejinami na smetisko zabudnutia odsúdených mýtov, ktoré ťažko možno zosúladiť so základným korektným postojom občana k svojmu štátu a k mienke drvivej národnej väčšiny jeho obyvateľov.

Takéto pokusy však dnes na našom Slovensku nielenže nechýbajú, ale najnovšie sa im dáva aj pseudoakademický charakter s relatívnou verejnou publicitou. Preto je potrebné, aby si staršie generácie občerstvili pamäť a tie mladšie aby sa dozvedeli, kto to bol ten oslavovaný T. G. Masaryk, a najmä aký bol jeho vzťah k Slovákom.

Tomáš Masaryk sa narodil 7. marca 1850 v Hodoníne na Moravskom Slovensku a zomrel 14. septembra 1937 v zámku Lány pri Tábore v Česku, sídle hlavy štátu dnes už nejestvujúceho Česko-Slovenska, ktorého bol jedným z hlavných zakladateľov a dlhoročným prezidentom republiky (1918 – 1935). Podľa matričných dokumentov bol synom moravského Slováka Jozefa Masaríka (v roku 1823 sa písal on aj jeho otec Maszárik, z čoho Tomáš časom urobil Masařík a nakoniec Masaryk). Keď sa potom v roku 1878 oženil s Američankou menom Charlotte Garrigue, vsunul si do mena jej priezvisko ako svoje druhé meno a písal sa Tomáš Garrigue Masaryk, skrátene Tomáš G. Masaryk. Sám v rozhovoroch s Karlom Čapkom, ktoré vyšli aj tlačou, takto rozprával o svojich rodičoch: „Matka byla chytrá a moudrá, znala kus světa, žila déle v „nejlepší společnosti“, třebaže jen v službě – bývala kuchařkou u pánů v Hodoníně, ale měli ji rádi, i později se k ní utíkali o radu a pomoc v těžkých okolnostech. (...) Matka byla zbožná. Ráda chodila do kostela, ale neměla k tomu mnoho kdy, musela se dřít na rodinu. Slýchal jsem od ní: *Herrendienst geht vor Gottesdienst.* (...) Místo kostela odříkávala si matka modlitby podle modlitební knížky; ta knížka byla plná obrázků – pamatuju se na obrázek umučeného Krista krví se potícího, ten měla nejraději. A i já jsem se na něj rád zadíval.“ *(K. ČAPEK: Hovory s T. G. Masarykem. Praha 1947, s. 8 – 9.)* O otcovi: „Já jsem byl vlastně na půl Slovačiskem od malička; můj otec byl Slovák z Kopčan, mluvil slovensky do smrti, aji já jsem mluvil spíš slovensky – nějakého rozdílu mezi Slováky uherskými a moravskými, mezi kterými jsem jako dítě rostl, nebyl jsem si vědom.“ *(Tamtiež, s. 118.)*

Český historik Josef Kalvoda, profesor v Hartford, Connecticut, USA, vo svojom veľmi dôkladne dokumentovanom diele *The Genesis of Czechoslovakia* na základe zistených časových dokumentov však dokázal, že skutočným prirodzeným otcom Tomáša bol syn finančného baróna Redlicha z Viedne. Táto cukrovarnícka podnikateľská rodina mala v prenájme štátne majetky pri Hodoníne a Čejči, ktoré spravoval jeho podobne zámožný súkmeňovec Fleischmann. Redlichov syn dvoril dcére Fleischmannových a počas jedného pobytu v tejto rodine padla mu do oka aj dcéra ponemčeného krčmára Josefa Kopaczeka (predtým sa písal Kopáček) Terézia, ktorá pracovala u Fleischmannovcov a bola aj spoločníčkou ich dcéry. Keď potom vyšlo najavo, že Terézia očakáva od Redlicha dieťa, – vtedy nemanželské dieťa znamenalo veľké verejné pohoršenie a spoločenskú hanbu – tak, ako to bolo dosť rozšíreným zvykom vo vyšších vrstvách vtedajšej spoločnosti, Terézia Kopačková sa stala manželkou panského kočiša Jozefa Maszárika zo slovenských Kopčian, ktorého za to povýšili na šafára. Jozef vraj po prvý raz videl zblízka Teréziu v deň ich svadby 18. augusta 1849 a bola od neho o desať rokov staršia. O necelých sedem mesiacov sa im narodil syn, ktorého dali pokrstiť na mená Thomas-Johann. Matka totiž, ako už aj jej matka Tekla Wurm, bola nemeckej národnosti a hovorila iba po nemecky. Mladý Redlich sa viac o Teréziu nezaujímal, ale dával jej vyplácať alimenty prostredníctvom advokáta JUDr. Aloisa Pražáka z Uhorského Hradišťa, ktorý mal advokátsku prax v Brne. (V roku 1881 sa stal ministrom spravodlivosti vo Viedni a viedol tento rezort až do roku 1888. Alimenty pre Tomášovu matku pokračoval vyplácať aj Pražákov syn Otokar, ktorý prevzal jeho kanceláriu v Brne.)

Chlapca Tomáša vychovávala jeho matka Nemka. Preto jeho materinským jazykom bola nemčina. Matrikový otec bol primitívny sedliak, ktorý sa čítať a písať naučil iba od Tomáša, keď začal chodiť do školy. Ináč sa o rodinu veľmi nestaral a časom holdoval aj alkoholu, takže sa od neho Tomáš stále viac odcudzoval a lipol iba na matke. Keď potom otec zomrel, Tomáš sa nezúčastnil ani na jeho pohrebe. Ani s (nevlastnými) bratmi Martinom a Ľudovítom zvlášť dobre nevychádzal. Pretože však žili v slovenskom jazykovom prostredí, chlapec sa naučil hovoriť aj moravsko-slovenským dialektom, ktorý on nepociťoval ako odlišný od „uhorskej“ slovenčiny. V škole sa prejavil ako bystrý, preto matka chcela mať z neho „pána“. Tomáš však neprejavoval záujem o štúdium, chcel byť skôr kováčom. Matka ho poslala do Viedne, aby sa vyučil aspoň za „umeleckého kováča“. Ale aj to mu nešlo po srsti.

Miestny farár František Satora sa chlapca ujal a pomaly ho priviedol k tomu, že sa s jeho pomocou začal učiť základné predmety meštianskej školy, pričom mu umožnil aj vypomáhať v základnej škole ako praktikant. V školskom roku 1864-65 už ho zapísali ako privatistu do prvej triedy nemeckého gymnázia v Strážnici. Keď sa mu podarilo zložiť skúšky s dosť dobrým prospechom, poslali ho na gymnázium do Brna. Nemal to tam ľahko aj preto, lebo nastúpil do druhej triedy gymnázia, keď už mal pätnásť rokov, zatiaľ čo ostatní žiaci boli o tri-štyri roky mladší. Ale to mu umožnilo dosiahnuť v štúdiu lepšie úspechy. Tak si mohol aj privyrábať kondíciami pre slabších žiakov, čím sa dostal až do vplyvnej rodiny policajného riaditeľa Le Monniera. Ten mu poskytol aj byt a stravu, takže sa Tomáš Masaryk našiel v prostredí špičkových spoločenských kruhov Brna. Gymnazista Tomáš však svojou nedisciplinovanou povahou s verejnými neúctivými výstupmi voči niektorým učiteľom, ba i voči riaditeľovi školy, si získal rastúce negatívne hodnotenie zo strany učiteľov, takže mu dali *consilium abeundi* – radu, opustiť gymnázium prv, než by ho museli vylúčiť. Bolo to v roku 1869, keď dokončil piatu triedu. Mal šťastie v tom, že práve vtedy policajný riaditeľ Le Monnier bol povýšený do šľachtického stavu a vymenovaný za policajného riaditeľa vo Viedni. Tak sa aj Tomáš Masaryk opäť obrátil o pomoc na tohto svojho dobrodinca, ktorý ho prijal za učiteľa a spoločníka pre svojho syna, a tým mu umožnil pokračovať v štúdiu na Akademickom gymnáziu vo Viedni. Aj tam sa však našiel ako najstarší žiak, ktorého delilo od spolužiakov štyri až päť rokov veku.

Štúdium bolo náročnejšie, tak napriek veku nedosiahol veľký úspech. Absolvoval triedy s priemerným výsledkom. Aj v chovaní si už v druhom roku získal dvojku. Konečne 4. júna 1872 ako 22-ročný dosiahol maturitu so skôr slabším prospechom (tri výborné, dve chvalitebné a tri dostatočné). To mu však stačilo, aby sa mohol zapísať na Filozofickú fakultu Viedenskej univerzity. V roku 1875 dosiahol absolutórium (vtedy filozofické štúdium trvalo iba tri roky) a začal pracovať na doktorskej dizertácii *Das Wesen der Seele bei Plato* (Podstata duše u Platona) a v marci 1876 bol promovaný za doktora filozofie. V septembri sa vybral do Lipska (Leipzig), kde si chcel postgraduálne doplniť vzdelanie a pripraviť habilitačnú prácu. Tam však po niekoľkých mesiacoch ochorel, čo ho veľmi brzdilo v práci. Býval u zámožnej rodiny Göringovcov, ku ktorým na jar 1877 prišla na návštevu dcéra ich priateľov z Ameriky, Charlie Garrigueová. Jej otec, za mladi pracovník vo vydavateľstve Brockhaus v Lipsku, emigroval do USA, kde najprv založil úspešné kníhkupectvo pre nemeckú a európsku literatúru, a potom sa stal generálnym riaditeľom Poisťovne Germania v New Yorku. Bol jedným z popredných členov tamojšej slobodomurárskej lóže. Počas dvojmesačného pobytu Charlie u Göringovcov sa s ňou Tomáš tak spriatelil, že tesne pred jej návratom do Ameriky sa formálne zasnúbili. O rok neskôr v Amerike sa aj zosobášili. Vstupom do rodiny Garrigue Tomáš si nielen zaistil veľmi solídne finančné úzadie, ale veľmi pravdepodobne vošiel aj do priameho kontaktu so slobodomurárstvom.

Podľa niektorých autorov za tým všetkým stál Tomášov otec Redlich, ktorý svojím vysokým vplyvom podporoval aj Le Monniera v jeho kariére. Jeden z jeho synov, teda Tomášov nevlastný brat, Dr. Josef Redlich, sa stal v roku 1918 ministrom financií v rakúskej vláde. Tomáš Masaryk prezradil svoj úzky vzťah k nemu tým, že po vyhlásení samostatnosti Česko-Slovenska ešte v Spojených štátoch amerických pri zostavovaní svojej exilovej vlády si osobne rezervoval popri funkcii ministerského predsedu aj ministerstvo financií, ktorým chcel po návrate do Prahy poveriť práve Josefa Redlicha. K tomu však potom pre odpor domácich pražských politikov nedošlo.

Ďalšia vedecká i politická kariéra T. G. Masaryka je dosť známa. Štúdium filozofie vo Viedni zavŕšil doktorátom v roku 1876 a o tri roky neskôr sa na tejistej fakulte habilitoval ako súkromný docent. Uverejnil sociologickú štúdiu *Der Selbstmord* (Samovražda, 1881) a stal sa mimoriadnym profesorom (1882) . Jeden z jeho židovských študentov v roku 1884 spáchal samovraždu v Berlíne a svoj majetok v hodnote 60 tisíc zlatých odkázal Masarykovi. To bol vtedy veľký majetok, ktorý Masarykovi umožnil založiť časopis „Athenaeum“, cestovať, robiť politiku a založiť svoju náboženskú sektu s heslom „Pryč od Říma“, ktorej chcel byť pápežom.

Keď potom v roku 1897 v Prahe otvorili Českú univerzitu, dosiahol na nej katedru. Všetko svoje štúdium ako aj diplomové práce predkladal vo svojom materinskom jazyku nemeckom. Národnosť vždy udával ako *„böhmisch“,* s Čechmi vo Viedni sa dorozumel svojím slovenským dialektom, ale literárnu češtinu si podľa niektorých životopiscov nikdy dôkladne neosvojil. Aby mohol predložiť českú vedeckú prácu na konkurz na profesora do Prahy, pomohol mu ju po jazykovej stránke pripraviť český študent Josef Penížek. *(J. KALVODA, s. 19 – 20).* V Prahe sa však pustil do politiky a stal sa popredným ideológom strany „realistov“. V roku 1907 sa dal zvoliť za poslanca do viedenského *Reichstagu.*

Ako poslanec na ríšskom sneme rečnil v zmysle oddanosti vládnucej dynastii, ale súčasne už v tom istom roku bol plateným agentom anglickej tajnej služby. Americký multimilionár a neskôr aj diplomat Charles R. Crane sa stal jedným z hlavných financovateľov jeho tajných politických zámerov. Masaryk si zriadil osobnú výzvednú sieť vo Viedni, financovanú anglickou tajnou službou, ktorej dodával vojenské informácie. Preto keď vypukla svetová vojna, mohol bez obáv prejsť na západ, kde iba pokračoval v tejto svojej protištátnej činnosti. Ch. R. Crane zriadil pre neho celkom osobitný bankový účet pre akékoľvek sumy dolárov na voľné použitie pre svoju činnosť. Masaryk však počas vojny si to dokázal doplniť aj vysokými sumami z iných prameňov, nevynímajúc ani české a slovenské krajanské spolky v Spojených štátoch amerických. *(Tamtiež, s. 44 – 52).* Americkí Slováci potom dlho tvrdili, že napríklad z miliónovej zbierky dolárov nikdy nedostali presvedčivé vyúčtovanie.

Nás však tu ešte viac zaujíma, aký mal vzťah T. G. Masaryk k Slovákom.

Vo Viedni sa stretával občas tak s českými ako aj so slovenskými študentmi. V ich spoločnosti občas zanôtil aj slovenské ľudové piesne. Keď sa však presídlil do Prahy, čoskoro si vyhradil takmer výlučný vplyv na spolok slovenských študentov „Detvan“, ktorému predsedal ateista českého pôvodu z Banskej Bystrice Jaroslav Vlček. Urobil z neho liaheň čechoslovakizmu a na tento cieľ im pomohol založiť protinárodný časopis „Hlas“. Odchovancom tohto spolku zveril potom v roku 1918 kľúčové pozície v správe Slovenska. Už v roku 1901 S. H. Vajanský svojím románom „Kotlín“ upozorňoval na nebezpečenstvo tohto hnutia pre národnú kultúru Slovákov.

V roku 1911 redaktor najrozšírenejšieho časopisu amerických Slovákov „Jednota“ Jozef Hušek odkazoval Masarykovi a jeho skupinke: „Páni pobratimci, nenúkajte nám vašu česko-slovenskú vzájomnosť. O vašu lásku nestojíme. Z našej vám okúsiť nedáme. Šovinisti nie sme, ale chceme zostať národom slovenským a Čechom bratmi. Nechceme nasledovať príklad moravských Slovákov.“

Keď vypukla svetová vojna a ruský vrchný veliteľ veľkoknieža Nikolaj Nikolajevič vo svojom manifeste pre slovanské národy Rakúsko-Uhorska oslovil Slovákov: „Vám, Slováci, Rusko prináša teraz slobodu a uskutočnenie vašich túžob.“, Masaryk to prijal s neľúbosťou.

V roku 1915 Masaryk založil v Paríži „Radu českých krajín“. Vo svojom posolstve sľúbil síce Slovákom úplnú samostatnosť Slovenskej krajiny s vlastným slovenským snemom v Nitre, ale orgán svojej Rady nazval „*L´ Indépendance Tchéque*“ (Česká samostatnosť), v ktorom hovoril o „česko-slovenskom súštátí“. Ale v memorande, ktoré v tom istom čase predložil anglickej vláde, dal dokumentu názov „*Independent Bohemia*“ (Nezávislé Česko) a v ňom nehanebne tvrdil, že „Slováci jsou Čechy, přes to, že užívají svého nářečí jakožto spisovného jazyka“. Podobne sa vyjadroval v časopise „The New Europe“ (Nová Európa), ktorý začali vydávať jeho podporovatelia, poprední anglickí publicisti a slobodomurári R. W. Seton-Watson a W. Steed. Keď v máji 1918 dosiahol, že reprezentanti amerických Slovákov podpísali ním koncipovanú Česko-Slovenskú dohodu v Pittsburgu, vyhlásil: „Bude slobodné Česko a bude slobodné Slovensko. Na Slovensku politické vedenie, školy, súdnictvo a všetko iné bude slovenské, v Čechách české.“ Pittsburská dohoda obsahovala článok: „V samostatnom štáte z Českých zemí a Slovenska Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.“ Už tam však dlho odporoval, aby v dokumente bola zmienka o sneme. Ale na naliehanie Slovákov to podpísal.

18. októbra 1918 vydal však vo Washingtone „Vyhlášení nezávislosti československého národa dočasnou vládou Československa“, v ktorej o slovenskom národe a o jeho štátnosti nebolo ani stopy. Proti tomu slovenská „Jednota“ hneď jasne protestovala: „My odprvoti hájime stanovisko, že Slováci sú národ osobitný, že sme s bratmi Čechmi dvaja, a nie jeden. My Slováci sme Slováci, a nie Česi, ani Čechoslováci.“ Z Tokya protestoval proti tomu Milan Rastislav Štefánik veľmi tvrdým telegramom, lebo s tým vyhlásením, na ktorom našiel podpísané aj svoje meno, hoci o ničom nevedel, vo viacerých bodoch nemohol súhlasiť. Toto bol pravdepodobne začiatok jeho konfliktu s Masarykom a Benešom, ktorý vyústil do jeho tragickej smrti.

Všetci vieme, že skutočné postavenie Slovákov a Slovenska v centralistickom, polodemokraticky-policajom česko-slovenskom štáte bolo veľmi ďaleko od Masarykových prísľubov, vyhlásení aj podpísanej dohody. Keď sa Slováci potom dožadovali, aby bola Pittsburská dohoda včlenená do ústavy, Masaryk odpovedal, že je to zdrap papiera, ktorý na nič nezaväzuje.

Aj toto všetko bolo vzdialenou, ale do základov toho štátu uloženou príčinou jeho nepevnosti, neskoršieho rozpadu v roku 1939, ale aj nedávneho z roku 1993.

Ako zmýšľal o Slovákoch T. G. Masaryk, to nám dosvedčil jeho najvernejší žiak a ním samým navrhnutý nástupca vo funkcii prezidenta ČSR Edvard Beneš, ktorý sa zdôveril svojmu osobnému sekretárovi dr. J. Smutnému.

Smutný mu v rozhovore 20. júla 1943 položil otázku: *„Jak se díval T. G. Masaryk na Slováky?* Beneš mu odpovedal: *„To nikdo neví, já o tom dosud nemluvil, jak vlastně Masaryk Slováky posuzoval. Často jsme o tom mluvívali. Masaryk hned od počátku Slováků si nevšímal, do slovenských věcí nechtěl zasahovat, nechal je dělat si to samy. On je znal a říkal, je to banda zkorumpovaná. Já zastával opačné stanovisko, ale on mě odbyl, bývalo to v Topolčankách, mávnutím ruky: vy je neznáte.*

On s Hlinkem nikdy nemluvil. Už dávno před válkou měl o něm přesvědčení, že je to podvodník, karierista, ctižádostivec, nepoctivý chlap, a proto s ním vůbec nechtěl jednat. Já to považoval za chybu.

My jsme nechali Slovákům, aby si věci vyřizovali mezi sebou, a ti to nikdy nedokázali. Masaryk vůbec slovenským věcem nevěnoval žádný zájem.

Fakt je, že jsme se ve Slovácích zmýlili. Mysleli jsme, že jádro slovenského lidu bude zdravé a že z něho vyjde dobrá generace. Ale Maďaři to s nimi dovedli; některé kupovali, jiné zastrašili nebo zničili, a tak rozleptali za léta slovenskou duši. (...)

My dělali chybu; Slovensko se stalo majetkem 20 rodin, každý se hrnul jen za zlaťáky a kariérou a v tom prostředí měl Hlinka dobrou půdu. Ať byl jakýkoli, byl přece jen mezi nimi osobností a byl stále důsledný.

Kdyby se byl našel mezi těmi druhými člověk stejně houževnatý a důsledný jako byl Hlinka, byl by to musel vyhrát. Kdyby býval takový Šrobár silný, mohl hrát velkou úlohu hlavně teď. Ale u těhle Slováků nikdo neměl nikdy trpělivost, chtěl rychle k moci. Jak by to jinak vypadalo, kdyby se našla alespoň za nynější doby silná osobnost mezi Slováky, opravdivý slovenský vůdce.

Hodža je obyčejný politický chytrák, bez linie, amorální typ. I v politice je třeba mít morálku, a tu Hodža nikdy neměl. Ani ve veřejném ani v soukromém životě.

Byl u mě onehdy Clementis, tak jsem mu pověděl jasně, co si myslím...“ (Zápis není dokončen.)

Toľko zo zbierky dokumentov *„Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943“.* Praha, Academia 1966, zv. II, dok. č. 515, s. 718 – 719.)

Kto je presvedčený, že takáto historická osobnosť si zaslúži na suverénnom Slovensku verejnú úctu, pomenovanie ulíc, námestí alebo škôl, zrejme si môže držať a vysloviť svoju mienku. Je však na väčšine občanov Slovenskej republiky a na nimi zvolených štátnych, regionálnych a obecných autoritách, aby národ a štát nevystavili podobnému sebatupeniu.

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:26 Stránka 6

Pocestný

Mŕtvy len pre toho, kto sám je mŕtvy,
On, živý z najživších, On, čistý život sám,
to krídlo v éteri, tie pod hladinou plutvy,
vo večnom blúdení to jednoznačné KAM –

denne nás navštevuje, deti nevidomé
a nevedomé, skláňa sa a hojdá Zem,
tú modrú kolísku,
spieva nám o jablku v Sebe, na najzdravšom strome,
stačí len načiahnuť sa, vziať si, čo je nablízku.

Kňaz sa s Ním dlho zhovára a bľabotavou rečou
zavše aj slepý básnik, slabé, nemohúcne batoľa.
Príroda o Ňom povie ešte viac, zvon s čoraz väčšou
intenzitou už veky hlásajúci nádej z veže kostola.

Keď príde

Keď príde, najskôr pozve k sebe na hostinu
rodovú šľachtu zmyslov, zrak a čuch, i hmat.
Rozkvitnú agáty a lipy, aby v radosti mu
mohli vzdať hold a v čaroch pomáhať.

Dôverné listy na nivách, tie podpísané hlinou,
pri mesiaci si bude čítať, riadok po riadku,
voňavý južný vietor, akoby si jeden z tvojich synov
po týždňoch spomenul (že vôbec!) na matku.

Z rybničných stavidiel si vloží do súkolia
dva pevné prevody a ticho, rozvážne
bude zas tikať k dňu, kde oddelí chuť zrna od kúkoľa,
chlad v hrudi od srdca, kým celkom nezvlažnie.

Nanebovstúpi zem, až tam, kde svorne hniezdia
dážďovníky a každý výškou posvätí
blato z ciest, blato, v ktorom na súhvezdia
dážď mení záružlie, a pekne spamäti.

Bude tam bielo, bielo ako po mávnutí
labutích krídel, ako na tanečnom parkete
zúsvitnie nehou v duši, tiež tou od labutí,
a v rozsvietených sálach bude bielo prestreté.

Slávnostné biele obrusy, a čo len jedla na nich,
trojaké pitie, divina, i sladkosť trojaká!
Neprijme pozvanie nik z Božích povolaných,
nuž usadia tam za svadobný stôl mňa, jeho žobráka.

Horiaci ker

Býval som tichý, necítil som nikdy potrebu
poúčať blížnych, dnes sa to však zmení,
dnes strmou cestou ženiem stádo k Horebu,
kde spoznám svojho Pána v kríku po plameni.

V trnkách dnes vzbĺkne oheň, ktorý nezhára
a na dôvažok prehovorí celkom jasným hlasom:
„Stoj, Mojžiš! Buď prorokom môjho oltára!"
A k tomu pridá svoje sväté meno Ja Som.

„Nastal čas vyviesť môj ľud navždy z potupy,
povedať svetu pravdu o mne, o ňom samom.
Požehnám každého, kto s tebou podstúpi
púť zo zajatia, a smrť nespočinie na ňom.

Tí, čo ti budú brániť, zhynú pod mečmi
anjela, na krv premenia sa mútne vody Nílu,
a všetci pôjdu s tebou, hoci nie si výrečný,
dám ti moc konať zázraky a pridám ti aj silu

štyridsať rokov kráčať tvárou k páľavám,
dunami púšte Sin sa brodiť k svätej zemi,
až z hory Nebo uzrieš sladký Kanaán,
kraj vykúpený obetou a odvždy prisľúbený."

To všetko príde naisto a ešte mnohokrát
viac, ale o tom nevie nikto okrem Pána.
Aj ja len kráčam na vrch Horeb s túžbou pookriať
a duša sa mi raduje, no prečo, nevie sama.

Ovečky bľačia úzkou strmou cestou na pašu,
predo mnou ako bochník svieti okruch slnka
a niekde v diaľke už sú ruky, čo má opášu,
a niekde v diaľke nezháravým ohňom horí trnka.

Premenenie Pána

Keď si Pán aj tých najnepatrnejších vecí
a aj v tom zrnku horčičnom si bezo zvyšku prítomný,
Bože môj, každý musí vedieť, že bdieš aj v ňom, že si
v ňom celý.

A predsa hovoríme inak.
Veď sme nedospeli.

Teodor Križka

Kajúcne poznámky

Zhľadúvame ťa tam a tam a inde kdesi,
v ďalekých galaxiách, na Marse či na Venuši,
iba nie tam, kde si nám zo všetkého najbližšie –
vo vlastnom srdci, čo ťa zavše tuší.
Ak ťa aj niekto zbadá, ak sa osmelí
vykríknuť: „Uvidel som Pána", a či:
„Bol vo mne a ja v Ňom""
krik udivenej duše máme za klišé,
svet hravo obrátime naspäť hore dnom.

Zakaždým vzdáme zápas predčasne,
už takmer v cieli,
a tak sme vidieť chceli!

Či máme strach, že nazeráme do priepasti z okrajov
zosuvnej strže, ľakáme sa záväzku, čo väzí
v skutočnom poznaní?

Ó, Pane, najúžasnejší z bonsajov
vysoko v skalách, načahujeme sa za tebou,
na prsty vstávame na rímsach katedrálnych veží,
chytáme sa tvojho koreňa,
opomínajúc, že sa veľa v tráve z tvojej vôle mení
kukla na motýľa,
že pred očami koľký raz už opakuješ zázrak stvorenia.

Až mi tak duša poskočila,
vznešená ako žena, ktorej sa pod srdcom pohol plod!
Hľa, pod rukami sa ti prázdno mení na život.
Z pažravej nymfy pod hladinou je dnes modrá vážka,
z podzemnej larvy roháč, mramorovaný chrúst,
osa, čmeľ,
nebeský krásne dieťa z lásky, z vášne, zo splynutia tiel.
Zbor anjelov sa nad ním dlho skláňa.

Akže chceš vedieť, ruky až po lakte do hliny si zabor:
Každučký krtinec je hora Tábor.
Na každom metri štvorcovom sa odohráva dráma.
Hľa, každodenné premenenie Pána.
Situácia bude zo dňa na deň krajšia:
Privítaš vtáča čerstvo vyliahnuté z vajca,
pozdravíš kukučku, a nebudeš viac sám.

Ježišu, tak je nám tu dobre. Postavím ti chrám,
ďalšie dva pre Mojžiša s Eliášom,
pre všetkých tvojich svätých, časom
aj pre nás, pre každý kvet z tvojho stvorenia,

pre veci z najpôvodnejšieho koreňa.

Prosba o sv. Juraja

(patróna skautov)

Opäť viac počuť nezrozumiteľný bľabot chaosu
ako tok čírej, nespútanej rieky lahodného slova,
kyslý dážď pľuvancov zas vytrvalo padá na rosu,
a kde je Ten, čo si nás zavše do záhrenia schová
a pofúka nám mokré perie, naše krídla udreté
o kameň v prudkom lete, naše skrvavené čelá?
Vari sa navždy odsťahoval, žije na neznámej planéte,
opustil zem, čo ľúbil láskou, ktorá neuspela?

Unavení sme na smrť, Pane Bože, dnes už obaja,
z ostatku síl však prosím, milosrdne zhliadni
na túto krásnu, smutnú krajinu a pošli Juraja
zmeniť zas vo vľúdnosti noci na noci, dni na dni.
Pošli ho s naostrenou, nepremožiteľnou kopijou,
lebo zas povstal drak a živú potravu si pýta,
reč mojich bratov v speve razí dymom, podchvíľou
nás rozoklaný jazyk diabla sáče pod kopytá.

Si Všemohúci, oživ kamenného jazdca v paláci,
za uzdu priveď jeho koňa spiatky na bojiská
a naveky zvíťaz v nás, ako víťazia len ľúbiaci,
aby si videl triumfovať nádheru,
a navždy už len zblízka.

Vzkriesenie Lazára

Dnes budem tichší ako doteraz,
aj keď reč bude strohá,
dnes za stĺpikom v chráme budem šepkať
za zdravasom zdravas,
no tma ma celkom prehltne a nedočkám sa Boha:
Pane, som Lazár, tvoj priateľ, vari ma nepoznávaš?

Zo stropu môjho hrobu chladná voda
neprestajne kvapká,
na stenách snujú pavúky svoj smutný obraz v ráme,

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:26 StrÆnka 7

uprostred oparu, kde moju fotografiu má smrť,
nie moja matka,
zo stropu môjho hriechu prší dážď a beznádejne klame.

Som mŕtvy, ležím v rubáši, nič nevidím, len noc,
jej temný ovál,
no akáže je čudná smrť, keď počujem,
že moja sestra plače;
Pane, keby si bol tu, môj brat by naisto nebol skonal...
A počujem aj jeho hlas, aj keď len zďaleka a slabšie.

Odchádzam k nebohým, no - zázrak! -
cestou ako lúč sa lámem
na hrane milosrdenstva,
Pánova modlitba mi svetlo do zreničiek zhriebla
a to len na príkaz, že stačí spred hrobu odvaliť kameň
a veriť, veriť tak, že oči zostanú
chrámom živého striebra.

Ešte vždy nechápem, akýže si
dal význam bielym plachtám
na mojom nahom tele, ktoré zomrelo a vravia,
že už páchlo.
No ožil som a že ťa vidím pred sebou,
do sveta jachtám
o láske, čo ma vzkriesila,
aj keď len dymím ako práchno.

Matka ťa hľadá

Prv než ti úsvit v spánku do zreničiek votká
zlatú niť, tenšiu ako sóla brieždiacich sa vtákov,
prv ako pocítiš, že ožívaš, keď hoci ako stopka
držíš plod, pokým nedozrie, prv než sa skloníš s vďakou

k blahorečenej zemi, že si bez reptania líha
pod kroky, na plecia si berie tvoje stupaje,
prv než sa v tebe rozlomí a na juh pohne kryha
na jarných vodách, i prv než ťa neha odkľaje,

prv ako vyvrátiš tvár k oblohe a hviezdna hĺbka
premení tvoje ústa, ako slnko premieňa lán obilia,
ďaleko prv než sa dotkneš na kolenách pupka,
aby si pochopil, prv než sa v tebe vzopne motýlia

krehkosť a krása, ešte prv než narodíš sa z lona
pozemsky zraniteľnej ženy, pred počatím, skôr
ťa hľadá hviezdna Matka, hľadá, aj keď ďaleko má
vesmírna Láska k ľuďom, keď s ňou vedú spor.

Matka ťa hľadá, na oblohe ako na verande
vystáva dlho do tmy. Čo na tom, že ju potom bolí zrak.
Ale až nastane tá chvíľa, že ťa predsa nájde,
anjeli majú sviatok, tešia sa a ona taktiež tak...

V spovednici

Takúto blaženosť mi neposkytne nikto, ani oblak nie,
keby som hoci na ňom stál a na lesy sa díval,
akú mi dáva spovednica, keď v nej pokľakne
hriešnica duša a s ňou telo, ten jej večný rival.

Zamrežované okienko sa v spovednici otvorí,
kňaz požehná ma na úprimnosť ako otec syna,
a ja hneď Bohu skladám k nohám bochník pokory,
Boh pozorne počúva ma, hriechy zo mňa sníma.

Som dieťa, ktoré pred spánkom si stalo do vane,
blažené, že sa uvoľnilo zo špinavých košieľ,
a zmývam z obličaja prach, to všetko oľutované,
šťastný, že cesta bola neľahká, i že som predsa došiel.

Tvár za okienkom nakláňa sa, vľúdne sa mi privráva,
akoby v javorovom lese schýlil sa list k listu,
rozhrešenie mi dáva, akoby si práve z rukáva
holuba vybral klaun, brat kúziel v Pánu Kristu.

A všetko je znova na mieste, i duša pokorná,
i telo, rieka po búrke, keď vyzná vernosť hrádzam,
a akoby som zrazu vstúpil nahý do ohňa,
horím a do svätosti rovnou nohou vchádzam.

Prijímanie

Tu už niet vín, len víno v pokáli
a chlieb, tak veľmi mnoho chleba!
Kiež by vždy iba takto stretali
človečie srdcia iných a aj seba.

Kiež by sa takto všade stretala
človečia duša často s Božím synom,
kiež spievala by čistá, bezmála
opitá láskou ako dobrým vínom.

Tu už niet vín, len vďačné mlčanie
za všetkých nás a všetko pred tým Všetkým,
tichučká vďaka za zmilovanie,
krik svätých tvárí svedkov a aj svedkýň.

Tu už niet vín, len ľuďom do dlaní
vydané telo, čo sa do nás vtelí,
presvätý pokál krvi, obetovaný
za nás, Boh nekonečný, celý.

(Z rukopisu Rosa z pavučín)

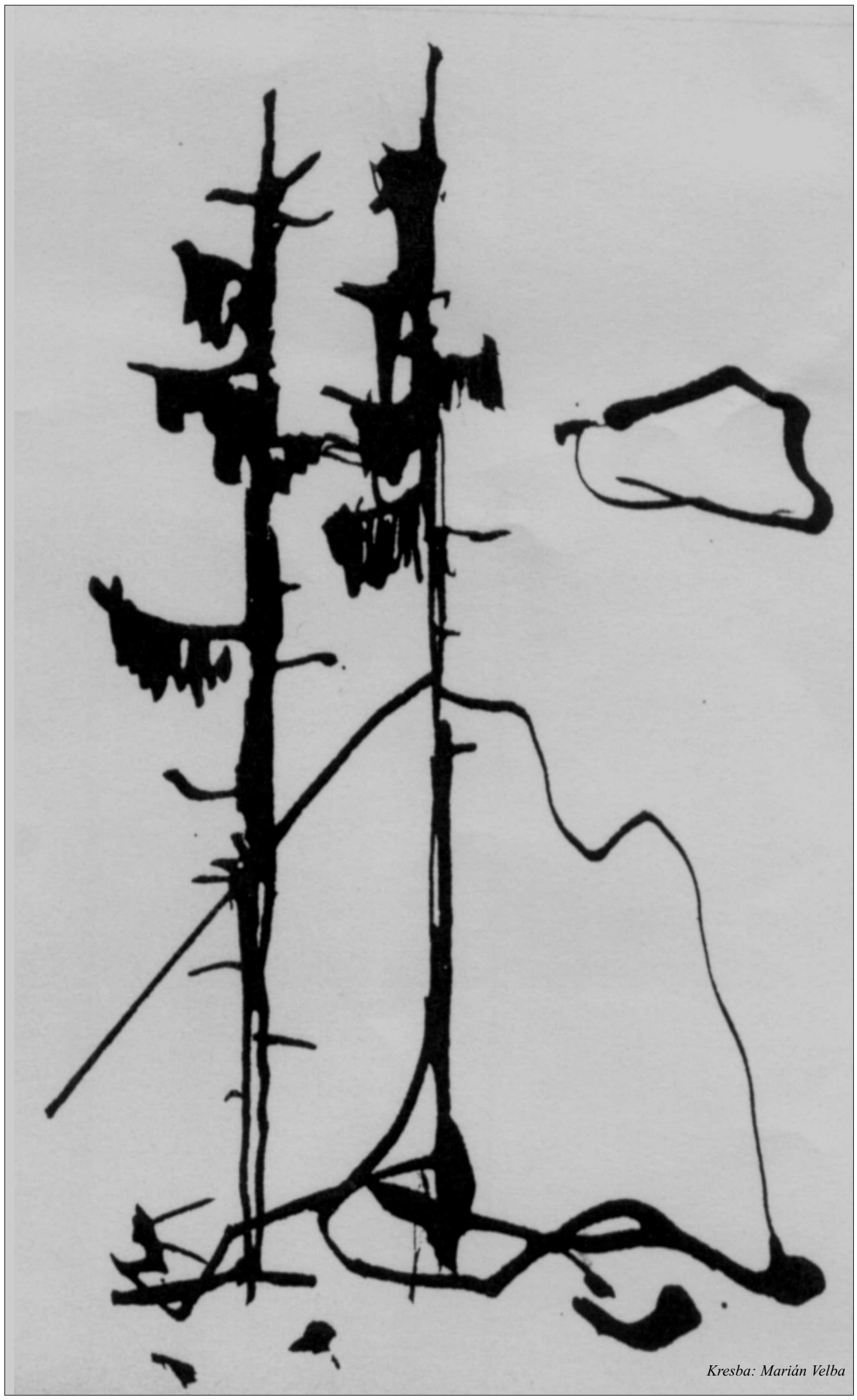

Kresba: Marián Velba

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:27 StrÆnka 8

Vezmi svoj kríž....

Spomienky študenta na básnika Svetloslava Veigla

V minulom čísle sme avizovali, že prinesieme článok, v ktorom autor spomína na svojho učiteľa Svetoslava Veigla. Prezident SR Ivan Gašparovič 1. januára 2006, v deň osláv obnovenia Slovenskej republiky, vzácneho jubilanta a spolupracovníka Kultúry vyznamenal Pribinovým radom I. triedy. Nasledujúce riadky teda patria k fotoreportáži z osláv deväťdesiatych narodenín nášho veľkého súčasníka a zapadajú do kontextu našich blahoželaní.

R.

Kedysi, v roku 1946, bol mojím profesorom na františkánskom gymnáziu v Malackách. Tesne pred jeho deväťdesiatkou, ktorej sa dožil pri výročí Kristovho narodenia - 24. 12. 2005 - sme sedeli na fare v Kráľovej pri Senci, kde pôsobí ako správca farnosti plných 30 rokov. Z jazyka sa nám obom sypali mená Buc, Lepáček, Mikletič, Straňák... Pripomenuli sme si malackých františkánskych profesorov.

On sám vyučoval slovenčinu, filozofiu, dejepis. Svetloslav Ferdinand Veigl, absolvent dvoch vysokých škôl, popri teológii aj filozofickej fakulty v Bratislave. Už v tom čase bol chýrečný básnik a bol som šťastný, keď mi venoval so vlastnoručným podpisom zbierku náboženssko-filozofických veršov *Kvety na troskách*. Uchoval som si ju dodnes.

Smutná spomienka

Ani takej sa človek v živote nevyhne. V štyridsiatom deviatom sa kňaz a básnik v jednej osobe dostal do trnavského kláštora. Už o rok, o polnoci z 13. na 14. apríla, ho vedno s ďalšími františkánmi odvliekli do saleziánskeho kláštora v Hronskom Beňadiku. Po dvadsiatich ich napchali do izieb ako do sardinkovej škatuľky. Svetloslav Veigl dnes o tom uvažuje: *„Nevedeli sme, čo nás čaká zajtra. Napokon som sa po čase ocitol znova v Trnave na fare Tulipán. Radšej som ostal kňazom mimo zrušeného františkánskeho rádu, než by som mal pod nátlakom vyzliecť sutanu. Ťažko sa žilo, hoci spočiatku som učil náboženstvo, slúžil omše, sobášil, krstil, pochovával.“*

Riaditeľ tamojšej školy chcel náboženstvo zrušiť. S. Veigl sa postavil hlavou proti múru, takže sa v reverende lenlen zachránil. Preložili ho do Abraháma. V tom čase nastal v jeho živote zlom: prestal tvoriť, proti sile nebolo inej cesty. Neraz ním lomcovala triaška odporu - zbytočne. Hádam po 16 rokoch sa na verejnej schôdzi v obci dožadoval plnšej politickej a náboženskej slobody pre občanov. Zahrmelo! No len vďaka rozumnému predsedovi vtedajšieho MNV neudrel aj blesk do básnika. Iba ho preložili do Kráľovej pri Senci, kde povedľa kostola a katolíckej fary tečie riečka Čierna voda. Tam dlie ešte vždy, rozumne uvažujúci, konajúci, tvoriaci. Ako správca farnosti.

Márnivé výšky sveta / v odvekej ľudskej dráme / spaľujú dni i noci, / keď sa srdce láme. / Kam spejú naše lásky, / v ktorých sa nevyznáme?

Stretnutie po rokoch

Deväťdesiatka dáva šancu na prierez celým životom. Presne v tej dedine sme ho vyzdvihli pri 50. výročí našej maturity a zaviezli medzi jeho bývalých žiakov gymnázia, ktorí sa na rôznych postoch uplatnili rozlezení po Slovensku, podaktorí i po zahraničí. Vtedy mi venoval výber z celoživotného diela, ako dar na zvítanie sa po rokoch. Vrátili sme sa i k jeho básnickému učiteľovi Rudolfovi Dilongovi, kňazovi a básnikovi. S. Veigl mal vtedy pri prvých stretnutiach s ním sedemnásť. Dilongove básne v tom čase uverejňoval časopis Serafínsky svet. Už ako klerik po dvoch rokoch napísal prvú zbierku básní Cestami vetrov.

O oči prosí ošarpaná jeseň, / o oči prosí rozskočená pieseň. / O oči prosí zrada - a dievča, / čo milého má rada, / o oči prosí matka / pre svoje pacholiatka, / o oči prosia žurnalisti, / aj smútok gejší zahrabaný v lístí, / o oči prosí opustená pani / a človek opustený v umieraní, / o oči prosí vietor na strome, / o oči prosí pútnik v Padove, / prosí i kto má srdce na mieste / i kto len tuší smutné návestie.

(Z básne Modlitba a oči)

Pripomína, že ho myslenie tislo k ďalšiemu vzdelávaniu. Po stredoškolskej profesúre ho späť prichýlilo gymnázium v Malackách, popri výuke sa venoval aj recitovaniu so študentmi v krúžku, ktorým veľa rozprával o poézii.

Prerušené mlčanie

Jeho umelecká činnosť stíchla v tvrdých dňoch socializmu. Obrat nastal roku 1963, keď zavraždili J. F. Kennedyho. Básnik nemohol v noci spať. Sadol si za stôl a len tak ceruzkou začal „čmárať“, až z toho bolo 600 veršov. Na druhý deň pribudli ďalšie. A potom ešte nové. Duchovnú lyriku nahradila citová poézia. Sám autor o tom vraví: *Písal som verše civilizačné, filozofické, kultúrne. Po dlhom čase mi v Slovenskom spisovateli vyšla zbierka Mesto na návrší Náboženská lyrika v nej presakovala len medzi riadkami; vtedy sa písala Dubčekova doba. Väčšmi ako prv som popúšťal slová filozofickým úvahám, už som sa nevrhal do života s toľkým rizikom, pustil som sa chodníkom zmyslu bytia, kultúry. V Meste na návrší znel dokonca názov jednej básne Čím vlastne si?“*

V tom čase Valentín Beniak odporúčal pod týmto názvom celú zbierku uverejniť a Slovenská televízia pod ním spustila aj úspešný cyklus.

Zrazu akoby uťal... Nové básnikovo odmlčanie bolo opäť na svete. Do roku 1979, keď S. Veigl bez nádeje na úspech poslal do Slovenských pohľadov dve nové básne. „Medziriadkové“. Redaktor Michal Chuda ho odpoveďou prekvapil. Vraj ministerstvo kultúry súhlasí s ich uverejnením. Akoby zázrakom mu v tomto časopise básne uverejňovali. Na knihu si však z politických príčin netrúfol. Až kým sa svet nepohol – vtedy — v roku 1987 poslal do „Spisovateľa“ rukopis celej zbierky. A čakal, čo bude. Dlho sa nič nehýbalo. Žiadna odpoveď. Odhodlal sa napísať list ministrovi kultúry Miroslavovi Válkovi. *„Nepozriete sa na to, pán minister?“*

Zakrátko mu na dvere zaklopali básnici a redaktori Vojtech Kondrót so Štefanom Moravčíkom z vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Oznámili mu, že M. Válek dal pokyn Veiglovu knihu vydať. Zároveň si poprezerali jeho jednotlivé knihy. Š. Moravčík si „uchmatol“ nachystanú knižku Láska smrť a namiesto očakávaného výberu ho uverejnil celé. Literárny kritik J. Bžoch knižku nazval klenotom slovenskej literatúry. Š. Moravčík vyslovil názor, že v zbierke kňaz-básnik nečakane a nádherne upadol do senzualizmu, ktorý J. Kútnik-Šmálov kedysi vyčítal Katolíckej moderne, osobitne Dilongovi.

„Bola to pre mňa úžasná satisfakcia“ - pripomína S. Veigl a dodáva: *„S Válkom som sa nepoznal, ale poďakoval som sa mu listom, zašlúc mu venovanie vpísané do knihy na znamenie úcty k človeku. Minister mi o dva dni odpovedal popierajúc svoju zásluhu na jej vydaní. A len tak mimochodom zaželal Svetoslavovi Veiglovi „mnoho dobrých dní“.*

Ešte kúsok sa vraciame späť

Pravdaže, v debate okolo spomienok. Už v rokoch 1938-46 vydal kňaz-básnik, dnes ešte vždy čiperný, bohato obdarený hlbokými myšlienkami, knižky básní pod názvami *Cestami vetrov, Výstup na horu Tábor, Menom ťa neviem osloviť, Kvety na troskách, Volanie z diaľky, Láska smrť*. V roku 1968 vyšlo už spomenuté *Mesto na návrší*. Od roku 1990 dodnes sa kotúľajú z jeho pera najmä verše s náboženskou lyrikou, ako sú zbierky *Jemu jedinému, Hľadanie svetla, Rodinné rondely, Klopem a volám, Dom pod oknami, Plnosť času* a napokon v roku 2000 výber z jeho diela nazvaný *Nerušte túto ružu*.

Bol som svedkom tvorby časti knižky Klopem a volám. Aj vtedy, keď ju písal, som sedel na kráľovskej fare. Názov zbierky pochádza od jednej z básní, z ktorej mi vtedy zarecitoval:

Klopem a volám / víry vírivé/ už skoro skonám/v zemskom odlive/ Zapadne zámka / ostanem obďaleč / telesná schránka / stratí sa zem a reč./ Snom večných tajov / dávam vale svetu / údolím kráľov / večnému letu...

„V zbierke Láska a smrť ospevujete ženu, na kňaza trochu neobvyklé“ – hovoril som mu.

„Žena je najkrajší tvor na svete. Pán ju stvoril poslednú ako vrchol všetkého tvorstva“ odvetí mi a dodáva: *„Krása ženy i mňa očarila, inak by som nebol normálny človek. Preto som napísal Lásku smrť. Ženu som rozdelil na kladnú a zápornú. Tú prvú označuje Šalamún ako silnú a statočnú, ktorá ďaleko nad perly cenu má. Druhú - jej protipól – označujem za ženu horkejšiu než smrť. Je sídlom lovcov, jej srdce je sieťou a ruky okovami. Kto sa páči Bohu, vyvaruje sa jej, ale hriešnika si lapí.*

Úryvok zo zbierky Láska smrť potvrdzuje jeho slová:

Môj osud v tvojich rukách leží, /tak tečie život môj, tak rieka beží / a s tvojím obrazom, keď si mi šepkala: Tvoja, len tvoja som. / Dnes tieň mi sadá na srdce a páli / ma tvoja záhrada, keď unikáš mi v žiali.

Zaslúžené ocenenie

V marci 2003 udelila Nadácia Matice slovenskej Svetloslavovi Veiglovi Cenu Jozefa Cígera Hronského. Nevyhliadla si ho náhodou. Bola to pečať za celoživotnou tvorbou básnika, kňaza-františkána. Učinila tak vo väzbe na jeho pôsobenie ako príslušníka básnickej skupiny Katolícka moderna s prihliadnutím na mimoriadny prínos pre slovenskú poéziu. A ešte za trvalé presadzovanie mravných koreňov kresťanských a národných hodnôt vo verejnosti. Napokon vysoká úroveň Veiglovej tvorby primäla už v roku 1995 Spolok slovenských spisovateľov, aby si svojím významným ocenením povšimol zbierku Rodinné rondely. Jednu z dvadsiatich...

Aj o tom hovoríme na kráľovskej fare a on vzápätí recituje z básne nazvanej Krásne je byť slobodný:

Na všetkých slnko svieti / v sieti / na dobrých i na zlých, / Pán ťa v každom blížnom víta / najvyššia humanita./ Ježiš je priateľom všetkých, /i Judáša,/ kto radšej dáva ako berie / na Ježiša sa ponáša. / Krásne je byť slobodný...

Podľa autora je slobodný ten človek, ktorý nie je v moci mamony, pozemských vecí, vie si rozkázať a zo svojho vie podporovať iných. Taký človek nie je zotročený hmotou a bohatstvom - je slobodný. Či to nie je aktuálne pre našich politikov a viacerých podnikateľov? Taký je názor najstaršieho, ešte vždy pôsobiaceho kňaza na západnom Slovensku, ktorý popri službe Bohu píše nádherné verše.

Svetelný periskop

Spolu s ohodnotením Svetloslava Veigla Nadáciou MS mu vzniklo osobitné právo vydať utešenú knihu. Obsahovo i formovo je veľmi pestrá, napísaná vo voľnom verši i viazaná rýmom. Dielo má bohatý náboženský i svetský obsah. Autor sa okrem iného privráva v nej aj Ľudovítovi Fullovi, ktorý jednu z jeho kníh ilustroval. Svoje verše mu básnik venoval pri nedožitej storočnici známeho maliara. Pred ilustráciou sa Ľ. Fulla opýtal S. Veigla na názov básne Menom ťa neviem osloviť. Vraj ako to, že to nevie. Básnik sa vtedy zamyslel a odvetil mu, že vlastne naozaj nevie, že je to niečo také, čo nevie chytiť, ani celkom pochopiť. Možno láska, možno Boh, možno sám život. Tajomstvo, ktoré nás napína a dráždi.

Vydanie zbierky Svetelný periskop - ako vôbec vznikalo? Opýtal som sa na to básnika. Odpovedal, že vznikala postupne. Prvá časť knihy sa vlastne tiež volá Svetelný periskop. Pochádza z rokov 1964-65. Pôvodne by bola patrila do zbierky Mesto na návrší, lenže vtedajšia doba nezniesla toľkú kritiku, a tak ju majster nanovo vytiahol priamo zo šufľaťa.

V tomto smere literárny kritik Vincent Šabík upozorňuje, že logika Veiglovho disentu nie je ani tak politická, ale skôr metafyzická , morálna, transcendentná. Básnik v nej dáva otázky dobe, vtedajšiemu občanovi. Posudzuje ju v podobe „vtedy a teraz“.

Rovno na „teraz“ nadväzuje druhá časť Svetelného periskopu, nazvaná Kam sa to ľudský rod uberá? Práve v nej protirečivejšie vyznieva vyhrotený obraz postsocialistickej epochy. Kritika však neústi do beznádeje, ale do svetla, do prísľubu. A čo náboženstvo? Podľa V. Šabíka je to *„Konštanta Veiglovej tvorby, lenže nežije na úkor poézie, skôr ona žije v jeho revíroch. Majstrove verše sú i nie sú autonómne, vychádzajú z prežitých skúseností, ale ich aj prekračujú.“*

Daj,pane, milosti - zmiluj sa nad nami / jedni sú v hodvábe,/ druhí sa kryjú handrami, /jedni padajú od sýtosti, /druhí od hladu / hľadáme charizmu krásneho pohľadu.

Akýsi epilóg knihy

JE TO TAK... ide o názov tretej časti. Vlastne je to epilóg zbierky *Príležitostné básne*. A ešte pripomienky, či skôr spomienky. Na blízkych mŕtvych druhov, najmä z Katolíckej moderny. Vôbec nie sú nasiaknuté starobou, tobôž nie melancholiou. Majú skôr vôňu sviežosti. Tak ako celá zbierka, ako kňaz a básnik sám.

O svojom živote a tvorbe S. Veigl uvažuje: *„Každý človek, vrátane básnika, má svoje zrkadlenie, ním žije. To, čím žije. To vlastne i dáva. Prostredníctvom neho som vyjadril svoj názor o smerovaní spoločnosti a epochy.“*

V poslednom období mal dôstojný pán veľa starostí. Predovšekým sa v obci maľoval kostol. Bohatá bola jeho spolupráca s ilustrátorom Svetelného periskopu Ľudovítom Hološkom. „Vyrušil“ ho aj list študentky, ktorá o ňom písala diplomovku... Napriek štátniciam sa vraj nevedela od Svetelného periskopu odtrhnúť. Všimla si aj také detaily, že autor na troch miestach knihy hovorí o svojich mačkách - Murkovi a Minke.

Názor na súčasnosť

Keď mi to rozpráva, vracia sa k vlastnej duchovnosti, osobnému nazeraniu. V 20 zbierkach je súhrn toho, čo prežil, dobré i zlé. Fakt, že ľudia sa príliš sústreďujú na pozemskosť a mamonárstvo a neraz zabúdajú na duchovnosť. Ľudí v Kráľovej pri Senci si obľúbil. V básni Kráľová pri Senci možno čítať slová: *Kde je srdce, tam je pravá láska. / Do chotára širokého volám vás.*

S veriacimi má dobré vzťahy, nerobí rozdiely. Vyhľadávajú ho aj záujemcovia o poéziu, rád s nimi debatuje na túto tému. S básnikmi na to nemal veľa príležitostí. Za socializmu to nešlo. Občas navštívil J. Silana na fare v Ždiari a P. Hlbinu v Bobote pri Bánovciach. Literárne však živorili, alebo museli celkom mlčať.

Svetloslav Veigl okrem kňazských povinností a literárnej tvorby väčšinou už len oddychuje. Vitalistickým spôsobom života, so skalopevným presvedčením o vlastnej pravde. Životom ho vedie láska k Bohu, domovine, pocit potreby blízkych a smerovanie do božskej večnosti.

A využívanie literatúry občanmi? Je komplikované a zároveň veľmi jednoduché. Televízna konkurencia je u nás nadmieru silná a nie vždy zodpovedajúca - nielen kresťanskej - morálke. Viaceré programy sú dokonca postavené proti prírode; navyše ľudia nemajú peniaze na knihy. Výber z jeho tvorby stál „len“ 199 Sk, ale rozpredal sa.

„Snažím sa uplatňovať svoje životné krédo - ľuďom dobre robiť, v láske prebývať, byť tolerantný. Nie je to len zmysel života kňaza, ale každého človeka. Čím viac dobrého spravíme, tým sme šťastnejší. Nie náhodou hovorí spisovateľ Henri Bremond: -básnický dar v prirodzenom svete zodpovedá prorockému daru vo svete nadprirodzenom.

Lúčime sa. Vyjadruje myšlienku, že súčasná chvíľa je najdôležitejšia, hoci prináša aj problémy. Ľudia sú dobrí, ale nájdu sa aj zlomyseľní, múdri aj menej múdri. Hovorí, že sa usiluje nasledovať Ježiša, ktorý ho pozýva: - *vezmi kríž a nasleduj ma.* Zlý duch sa človeka neraz zmocní, vtedy si ľudia navzájom škodia. Básnik sa tomu chce vyhnúť. Prostredníctvom svojho Svetelného periskopu sa usiluje dovidieť na druhý breh. Do večnosti.

Čo básnik nečakal

Najprv ho prekvapilo vedenie obce. Usporiadalo oslavu deväťdesiatky majstra priamo v dedine za účasti popredných slovenských cirkevných, ale aj spoločenských predstaviteľov. Oslava sa „spustila“ slávnostnou svätou omšou, na ktorej nechýbal ani trnavský opát dominikánov, ani provinciál františkánov u nás. Natrieskaný kostol pukal vo švíkoch. Po dôstojnom „odovzdaní duše Bohu“ na tomto sviatostnom podujatí sa v obecnom klube uskutočnila kultúrna oslava, kde prišli pozdraviť svojho bývalého duchovného otca aj členovia cirkevného spevokolu z Abraháma v Trnavskom okrese, aj viacerí televízni a rozhlasoví umelci a spisovatelia. Vyvrcholením bol prednes básnikových veršov plynúcich z úst člena Divadla Pavla Országha Hviezdoslava Štefana Bučka.

Na tomto nevšednom večere mi majster odovzdal svoju ostatnú báseň. Dúfam, že nebude mať nič proti tomu, keď sa o ňu s vami podelím. Má názov *Oplatí sa žiť?*

Toľko utrpenia, / smrtonosného chvenia. / Ťažko je, Pane, lásku Tvoju pochopiť. / Príroda tvrdá, / zbesilé živly, Tvoje dielo, / bo lesť, čo srdce trhá. /Oplatí sa žiť?/ Popri bielych ľaliách a nádherných orchideách/ je tu mnoho pekelného zápachu / a krvi navzdory. / Človek sám seba tresce, / keď zamoruje žitie svoje / bez bázne a pokory. / Úžasná krása Zeme / divo planie / i krutá krutosť napoly. / Celý život mámi / opradený tajomstvami, / Ty najväčšie si z nich. / Smutné sú oči lanie, keď ich súmrak smrti / zacloní. / Pane, aj Ty si trpel, / visel a zomrel na kríži. / Kto väčšie utrpenie /v sebe povýši ? / Lež vstal si zmŕtvych / neuveriteľne. / Preto Teba držíme sa pevne.

GEŇO PENKOVSKÝ

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:27 StrÆnka 9

Otázniky

(Dokončenie z 1. strany)

Oddávna sa ľudský život delí na vekové obdobia, životné cykly. Už v Biblii nachádzame reflektovanie tohto faktu. Ale aj v súčasnej psychológii pohľad na celoživotnú cestu človeka si všíma životné cykly a životné úlohy. Nuž a nebude to tak, že pod vplyvom globalizácie sa mení toto odveké sebaponímanie človeka tak, že ľudia začínajú žiť akoby iba jeden životný cyklus, v ktorom sa život vníma ako hra a zabúda sa na to, že život je človeku aj na nejaký spôsob uložený? Ignorujú sa potreby celých skupín obyvateľov a cez reklamu, médiá je vedomie masírované smerom k „normalizovaným“ potrebám. Nuž a ľudia sa potom „hrajú“ v hypermarketoch a taká vážna vec ako voľby ich nezaujíma?

V tom jednotnom životnom cykle je mnoho tabuizovaného. Napríklad konečnosť, čas a vek, zahmlieva sa zodpovednosť, ale aj spiritualita. Stále, konštantné životné úlohy sa neformulujú. Prevláda v ňom prakticizmus, momentálna úžitkovosť, zisk.

Vníma politika vekové rozvrstvenie ľudí, alebo každý je len daňovou jednotkou? Ako politika vníma vekové rozvrstvenie, keď náročné platby chorých v lekárňach musí absolvovať starší človek v situácii, keď už nepracuje, chorôb je veľa, lieky drahé a peňazí málo? Platí za lieky rovnako ako ten, kto pracuje, je v strednom veku, chorôb má málo a ak pracuje, jeho príjem je pravidelný. Nie sú to dôsledky liberálne chápanej demokracie? Rozhodujú sa ľudia pre kresťanskú demokraciu v dostatočnom množstve a s očakávaniami?

Ekonomizmus utláča, uprednostňuje len maximalizovanie zisku a minimalizovanie straty, ale to všetko iba v optike peňazí, takže množstvo strát, ale aj ziskov iného charakteru nie sú popri peňažných stratách zaujímavé.

Po páde komunizmu, ale netreba zabúdať ani na fašizmus, čakala by sa veľká diskusia o povahe civilizácie a kultúry z pohľadu lásky, pravdy, slobody a dobra. Zatiaľ sa zdôrazňuje iba sloboda, ale tá bez úsilia o spravodlivosť, dobro, pravdu a lásku bude mať veľmi často iba zmrzačenú podobu. Nie je to pokrytectvo, že sa vo verejnom priestore okázalo demonštrujú bezbariérové chodníky či vchody, čo je síce dobré, no na druhej strane sa tým istým ľuďom administratívnymi opatreniami menia zdravotné zaradenia, ktoré ich privádzajú do hraničných situácií? A nie je to odjakživa tak, že sa ľudia združujú, aby si pomáhali? A nie je sociálny život aj školou zodpovednosti? Ak sa tu už celé desaťročie zdôrazňuje, že sa každý musí spoliehať iba na seba, tak prečo potom sa zakladajú politické strany? Na čo tie spolky?

A nebude to tak, že veľké úniky ľudí do prírody, kde je ešte akási harmónia a krása, majú zdôvodnenie aj v tom, že človek sa stáva neharmonický a neschopný udržať svoje prostredie v poriadku integrovanej osoby a že sa môžeme stať ľuďmi, ktorí už nie sú schopní krásy, dobra, pravdy a lásky, a tak sa krášlia prírodou? Nie je to typický znak úpadku? Nemyslí si tu ktosi, že slušnosť, úcta, hodnota človeka sa dá vyprodukovať z organizácie ako nejaký tovar? Nezabúda sa tu na rozhodujúci dialógový vzťah Ja – Ty a preferuje sa, ako na to poukazuje filozof Buber, Ja a Ono, spredmetnený človek? Nie je liberálna politika to „Ja“ a ostatní iba „Ono“ ? Nie je čas na zmenu?

Nuž s tým všetkým je aj politik konfrontovaný. Čo má s tým urobiť? Aké si asi kladú otázky tí zodpovední politici a tí nezodpovední? Je medzi nimi rozdiel? Nebude ten rozdiel v tom, že kým zodpovedného politika trápi všeličo, napríklad, že Slovensko je menšia krajina a musí robiť kompromisy, myslí si, že ľudia musia vydržať, aby si Slovensko udržalo obraz pre potrebné rámce a opory v medzinárodných vzťahoch. Tí nezodpovední vedia to isté, iba, že ich to netrápi, iba odmocňujú od zodpovednosti, veď aj veľkí hráči, veľké štáty najradšej spytujú svedomie tým malým ako sebe samým. A nie je to už rituál veľkých štátov, ktoré si takto utvrdzujú svoju predstavu o sebe ako etických? Nedopadá to osobitne na postkomunistické krajiny? Nemalo by sa s tým niečo robiť a zlomiť toto fátum? Veď dnes sa štáty posudzujú nielen podľa „sily“, ale aj podľa toho, ako sa „správajú“. Podľa akých kritérií sa posudzuje správanie? Ako k tomu prídeme, aby sme strádali za totality a strádali aj v pochybnom transformačnom procese? A západný svet, ktorý má nepriamy podiel na vzniku komunizmu, to považuje za samozrejmosť. Nemalo by sa hovoriť viacej, ako to vlastne bolo?

Do dvoch oblastí si väčšina ľudí dovolí hovoriť bez toho, aby zvážila, či tomu rozumie, a to do školstva a ekonomiky. Do školstva preto, že do školy chodil každý a do ekonomiky preto, že sa ťažko žije. Takže aj otázky k ekonomike majú svoje opodstatnenie. Ale nemali by sa ľudia viacej zaujímať o odborné názory v ekonomike a kontrovať ekonomiku? Nebude to tak, ako to na posteri jednej konferencie minulého roku v Košiciach hodnotil poľský profesor ekonomiky F. Piontek, ktorý napísal: V poľských podmienkach, na základe 15 ročnej skúsenosti, je možné formulovať hypotézu, že model transformačného procesu implantovaný krajinám strednej a východnej Európy neumožňuje samosprávnej vláde, aby prevzala funkciu subjektu uskutočňujúceho sociálno-hospodársku politiku pre zabezpečenie rozvoja. Konštatuje, že na základe 15 ročných skúseností sa takéto možnosti nevytvorili. Píše, že v transformácii podriadenej voľnému trhu a predovšetkým výlučne globálne chápanému ekonomickému kapitálu, iba globálny kapitál určuje smery sociálno-hospodárskej politiky a preberá funkciu subjektu, ktorý túto politiku realizuje. Konštatuje, že definícia transformácie po roku 1989 nehovorí nič o tom, akej koncepcii rozvoja bola podriadená. Zápas aj Slovenska o etickú zvrchovanosť naznačuje, že koncept rozvoja nezodpovedá kresťanským tradíciám. Ako sa potom chápe rozvoj a vývoj?

Pripomína negatívne javy spojené s globalizačne chápanou transformáciou ako napríklad: vysoké náklady spojené so zmenami, deštrukcia dôležitých častí aparátu krajinotvorby, hlboký pokles reálnych príjmov obyvateľov, prepad verejných financií, nárast sociálnej patológie, extrémnej polarizácie pri delení majetku v privatizácii, strata nádeje a nárast frustrácií, znižovanie ľudskej kreativity, neaktivovanie výrobných faktorov, tok peňazí za hranice krajiny a ďalšie.

Model transformácie s jasnými charakteristikami konceptu rozvoja by mal obsahovať: uznanie faktu existencie troch kapitálov - ľudského, ekonomického a prírodného. Pripustenie neštandardných technológií, ako výsledku individuálnych iniciatív a teda vyvážiť technológie štandardizovane dostupné iba veľmi silným subjektom. Využívanie lokálnych úspor, využívanie lokálneho dopytu v prospech fungovania lokálneho podnikania, ochrana depozitu nezrelativizovaných hodnôt, lokálnej identity, formovanie integrovaného povedomia a tvorba možnosti pre lokálnu certifikáciu, objektívne hodnotenie (nie politicky účelové) spoločenského a ekonomického efektu, formovanie integrovaného povedomia schopného vykonávať existenčné výbery a tiež spoločenskej kontroly, vytvorenie ozajstných právnych noriem a trestnej zodpovednosti za uskutočnenie rozhodnutia modelov transformácie. Teda fungujúca demokracia.

Nuž nech každý posúdi sám, nakoľko je toto podobné naším pomerom na Slovensku. Ale nebude to posudzovanie poplatné tomu, ako sa komu darí ťažiť z tých mútnych vôd? Nie je to tak, že po páde komunizmu je potrebné položiť otázky hlbšie a komplexnejšie?

Nuž a nie je tento relativizmus, ktorý žijeme, iba prekrúteným faktom, na ktorý poukázal napríklad personalizmus, trebárs H. de Lubaca, že imanentná realita nás nemôže plne naplniť, že naše bytie nemôže plne naplniť tento svet. Nie je táto skúsenosť, skúsenosťou elít, ktoré ju pre pýchu odmietajú a začínajú zanikať vo chvíli, keď spájajú svoje činy iba s vonkajškovým svetom, ignorujúc vlastné bytie a interpretujú svet, ktorý riadia, v duchu nihilizmu, ktorého dôsledky potom musia všetci ostatní žiť, aby potom prežili elity? To je potom rozpoznávané ako ľudová múdrosť, ľudovosť ako fenomén, ktorý pretrváva. Nie je to tak, že každodenné kríže nás nútia, aby sme spájali vlastné činy s bytím? Aby sme pretrvali? A nie je toto už oddávna, ako na to upozorňuje slovenský archeológ P. Mačala, keď vyslovuje hypotézu, že už v ranných historických dobách abirogénne, roľnícke obyvateľstvo, má na mysli aj slovanské, pretrvávalo a zanikali iba elity? A nebude to tak, že snaha o masívnu spotrebu približuje tu ľudskú základňu k spôsobu života elít, ignorujúc pradávnu skúsenosť, že ľudské bytie tento svet nemôže naplniť a že tu v tejto skúsenosti vzniká transcedentno, ktoré sa ignoruje materializmom a že práve preto Európa starne, ba sú signály, že vymiera? Nedeje sa to s istou veľkou skupinou európskych elít? Kto bude tým novým ľudom, pokiaľ sa Európa nespamätá? Bude mať pravdu J. Patočka, ktorý v knihe Európa a doba poeurópska ukazuje kdesi ďaleko na juhovýchod? A nie je to prejav „optimizmu“ v našej národnej mentalite, keď ignorujeme aj vlastné elity, veď sme už toľké cudzie prežili, prežijeme aj naše, ale potom naozaj môžu prísť zase tie cudzie. Nuž a nebolo by lepšie brať pojem „elita“ ako pomocný pojem a silnou verejnou mienkou kontrolovať ako sa kreujú podmienky, v ktorých žijeme svoje osudy?

Nemali by sme skontrolovať transformačný proces, či to nie je aplikácia nejakej nediskutovaného, ale uskutočneného variantu štrukturalizmu. Kto je ozajstným subjektom, podmetom transformačného procesu? Nie je to, tak ako uvádza G. Delezue, keď píše, že konkrétni ľudia zaujímajú miesto v štrukúre, ktorá im pripisuje funkcie, ozajstným subjektom nie sú tí, čo zaujímajú funkcie, ale ozajstným subjektom je sama štruktúra. Nádejou je potom mutácia štruktúr. Je to nový ateizmus, ako píše. Nuž a nemohlo by to byť tak, že štruktúra by mala byť v služobnom vzťahu k človeku? Veď potom naozaj platí, že skutočným subjektom je globálny kapitál a neberie sa do úvahy ľudský kapitál, ani prírodný.

A môže to byť aj tak, ako na to poukazuje J. Patočka v už zmienenej knihe, že v európskom poznávaní sú dve tradície, demokritovská, ktorá sa zaoberá svetom dopredu daných zákonitostí prírody, vonkajškovým svetom a jeho úlohou v živote človeka, a tá druhá tradícia, platónska, ktorá skúma vzťah človeka k ideám, ktoré ani nemôže dosiahnuť, ale tým, že sa nimi zaoberá, poznáva seba a formuje sa? Medzi týmito dvomi tradíciami je napätie a zápas a píše, že iba metafyzika, a má na mysli metafyziku kresťanskú, ktorá je jediná hodná volať sa metafyzikou, môže dosiahnuť porozumenie. To, čo sa presadilo, je pragmatická úžitkovosť, ktorá bez vyváženia tou druhou tradíciou končí mimo existenciálnosti, iba v hedonizme. A v našom slovenskom prípade nemali by sme byť inciatívni aj v mene preabuly v ústave a s cyrilo-metodskou tradíciou sformulovať vodítka iné ako tie, ktoré sme počúvali doteraz, napríklad „vlastníctvo vychová ľudí“. Alebo dá sa to urobiť aj potichu? Ale nie je tu už deficit z toho, že takéto hodnoty sa smeli pripomínať iba potichu celých štyridsaťpäť rokov? Nezakladáme si sami sebautlmujúce programy? Čo tak popremýšľať o možných inšpiráciach pre politiku z personalizmu, encyklík a každodennej reality, v ktorej ľudia žijú? Veď aj politiku, verejný život a osobný život je treba obnovovať.

Nuž a kresťanstvo sa v Európe nanovo ide odmietať, ale prečo?

O to viac je tu dôvod klásť si otázky

STANISLAV HVOZDÍK.

Básnik krásy a neba

alebo niekoľko slov o diele Paľa Olivu

Kto hľadí na Krásu najvyššiu,
kto ju hľadá a vzýva,
nemôže nevidieť ostatné Krásy.

Janko Silan

Nedávno sa mi dostal do rúk dvojdielny súbor kníh básnika Paľa Olivu s podtitulmi *Torzo literárneho diela* a *Tak umieral a žije Paľo Oliva*, vydaný v LÚČI roku 2004. Knihy síce tvoria jeden celok, keďže spojnicou medzi nimi je osoba Paľa Olivu, ale i tak si zaslúžia, aby sme sa na ne pozreli ako na dve samostatné časti.

Torzo literárneho diela, ako už sám názov napovedá, podáva výber publikovanej, ale i dosiaľ nepublikovanej tvorby Paľa Olivu. Kniha sa snaží priblížiť čitateľovi celkový umelecký záber tohto spisovateľa, ktorý nemohol rozvinúť svoje umelecké ambície v plnej miere, pretože mu ich ukončila zákerná choroba. Aj napriek tomu, že zomrel ako dvadsaťšesťročný, jeho tvorba sa hlboko vryla do slovenského literárneho povedomia. Prvý zväzok neprináša čitateľovi iba obraz Olivu ako básnika, napriek tomu, že tu nájdeme jeho jedinú vydanú zbierku Oblaky a ďalšie jeho dosiaľ nepublikované básne a básne vydané iba časopisecky. Čitateľ zaujímajúci sa o jeho tvorbu má možnosť prvýkrát sa v tejto knihe stretnúť aj s jeho novelami či psychologickým cyklom Tváre ako aj s denníkom Hasnúce iskry, ktorý si písal počas štúdia na trnavskom gymnáziu. V *Torze literárneho diela* však nachádzame i jeho recenzie, state, úvahy o literatúre, kázne ako aj listy, ktoré si Oliva písal so spisovateľmi či vydavateľmi. Toto všetko, prehľadne zoradené a doplnené staťou Ľudský a literárny profil Paľa Olivu od Júliusa Pašteku, je cenným prameňom k tvorbe jedného z autorov 20. storočia a svedectvom o jeho literárnej činnosti.

Druhý zväzok s názvom *Tak umieral a žije Paľo Oliva* má najmä spomienkový charakter a čitateľovi približuje ľudský profil tohto básnika a kňaza. Táto, hlbokým dojmom pôsobiaca knižka, nám pomáha lepšie pochopiť osobnosť Paľa Olivu - kňaza so srdcom básnika alebo básnika so srdcom kňaza, ktorý vedel nájsť v každej situácii krásu a rád sa utiekal k nebu - prostredníctvom jeho korešpondencie s priateľmi a známymi, pomocou spomienok kamarátov a spolužiakov. Kniha je rozdelená na šesť častí: *Živý v spomienkach, Spomienky na živého, Oživený v korešpondencii, Dodatky k živému dielu*, ďalej je to *Prehľadný súpis Olivovej literárnej tvorby*, ktorý čitateľovi prináša kde všade a kedy Oliva publikoval a pod akými pseudonymami. Knihu uzatvára *Obrazová príloha.* Zväzok je, okrem iného, na viacerých miestach doplnený materiálovými prílohami týkajúcimi sa básnikobho života. Myslím si, že tento pramenný materiál je dosiaľ nepoznaný zdroj a pre čitateľov venujúcim sa tejto časti našej literatúry aj zaujímavý.

Dvojdielny súbor je cenným obohatením slovenskej literárnej scény, pretože prináša čitateľovi prehľadný, pritom však ucelený, pozoruhodný a hlboko pôsobiaci obraz o človeku, ktorého viera bola neprekonateľná a jeho duša bola plná krásy. Preto by bolo vhodné uviesť na tomto mieste citát Olivovho priateľa Mikuláša Šprinca: *„Kňazom sa stal, však básnikom sa zrodil. Paľo Oliva ako kňaz dostal do daru tajomstvá neba. Ako básnik dostal do daru tajomstvá zeme a života. Vedel to spojiť, a to nádherne spojiť“.*

Obe knihy si teda zaslúžia uznanie a vyjadrenie nádeje, že snahy o zaplnenie „bielych miest“, ktoré patria aj autorom katolíckej moderny, budú pokračovať.

ZUZANA TURZOVÁ

Autorka je študentka FF UKF v Nitre

Kresba: Milan Vavro

KAREL SÝS

Ľudia zvláštneho razenia

My, Slovania, sme ľudia zvláštneho razenia. Radi vášnivo hovoríme, pateticky spievame, nosíme fantastické kroje, vítame sa chlebom a soľou, ale keď dôjde na lámanie chleba, boží dar je náhle fuč.

Ako sme od vlaňajška pokročili? Poznáme sa viac? Nie! Chýbajú nám napríklad preklady. Nedávno do Ruska dorazila zopsutá antológia českej poézie, poézie básnikov protislovanských!

Na druhej strane stále budíme hrôzu. Dnes ráno som videl – so zadosťučinením - veľvyslanectvo USA, ohradené drôtom, veľvyslanectvo nie v Bagdade, ale v Bratislave.

Podobne v Prahe, azda ešte stále slovanskom meste, nemôžete prejsť okolo ambasády svetovej mocnosti Number 1 bez toho, aby vám pod auto strčili zrkadielko, akým sa zubári pozerajú na pokazené zuby, zrkadielko, aké sme si v puberte vkladali za šnúrky na topánkach, aby sme videli spolužiačkam pod sukne.

Žijeme vo svete naruby. Namiesto modrých košieľ baseballové čapice, namiesto socialistického realizmu postmoderna.

Západný zvyšok sveta však – už po koľký raz? – pokľaká pri prsiach Dostojevského - alkoholika, idiota a proroka.

Prednesené na Medzinárodnom fóre Vyslanci Slovanstva v Bratislave 9. 12. 2005

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:27 StrÆnka 10

Maďarský prezident verzus Gabčíkovo a Nagymaros

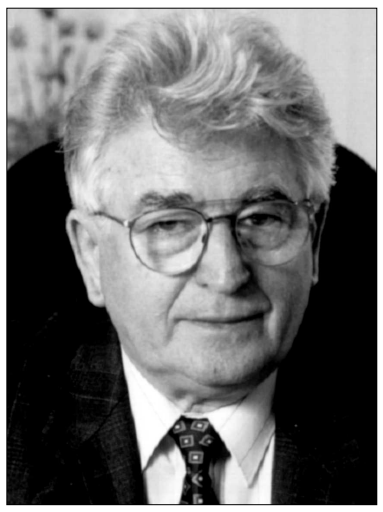

(Dokončenie z 3. strany)

Vždy v súlade so záujmami SR hlasovali sudcovia z Poľska a Venezuely, s výnimkou vzájomnej úhrady škôd (ktoré sú väčšie na strane SR) aj sudcovia z Japonska, Siera Leone a Ruska. Vcelku za záujmy SR, ale proti jednostrannému uvedeniu Var. C do prevádzky sa vyslovili sudcovia z Alžírska a Madagaskaru. Predseda súdu z USA hlasoval proti neplatnosti jednostranného ukončenia Zmluvy, čo je pre nás rozhodujúca otázka. I napriek veľkému tlaku najmä svetových masmédií, ktoré nevedia, kde sa Slovensko vlastne nachádza ani kadiaľ Dunaj tečie, sudcovia rozhodli v prospech Slovenska.

K časti odpovede pána prezidenta:

„Nebolo to však namierené proti Slovensku, ale proti vtedajšej štátnej moci v Maďarsku. Bol to priestor na občianske vystúpenie“. Toto tvrdenie môžem oprávnene, pri všetkej úcte k pánu prezidentovi, aspoň spochybniť – bol som v Budapešti počas demonštrácií, videl a počul som (a nielen ja) plagáty i výkriky, i následné konanie. Požiadavky o mocenský, či dokonca vojenský zásah medzinárodných organizácií pán prezident pravdepodobne taktne (alebo taktický?) pomlčal.

Je Rozsudok MSD „šalamúnsky“ alebo jasný a jednoznačný?

Podľa Rozsudku MSD Zmluva 1977 platí a nikdy platiť neprestala – to je jednoznačný výrok, vôbec nie šalamúnsky. A ako je to s uviaznutím na mŕtvom bode, preukazuje konanie strán pri rokovaniach o splnení Rozsudku MSD.

V súlade s Rozsudkom MSD zo septembra 1997 a zásadami Zmluvy 1977 obe strany vyvinuli počas nasledujúcich piatich mesiacov mimoriadne úsilie na dosiahnutie dohody o spôsobe splnenia Zmluvy a tým aj Rozsudku.

Rokovania delegácií, ktoré viedol na našej strane minister pôdohospodárstva Peter Baco a na maďarskej profesor János Nemcsók, neboli jednoduché, a to napriek tomu, že za rokovacím stolom aj na maďarskej strane boli odborníci, ktorí sa úprimne snažili o splnenie Rozsudku. Každá strana sa snažila dosiahnuť – v rámci limitov daných formuláciou Rozsudku MSD – čo najvýhodnejšiu pozíciu, ale objektívne argumenty boli vzájomne akceptované a rešpektovala sa zásada, že akákoľvek zmena od riešenia podľa Zmluvy alebo od jej zásad môže byt’ prijatá len na základe vzájomnej dohody a že predbežne dohodnuté detaily nadobudnú právoplatnosť až po dosiahnutí zhody v celkovom riešení.

Vzhľadom k vnútroštátnej politickej situácii v Maďarsku a verejnej mienke spracovanej predchádzajúcou viacročnou neobjektívnou propagandou vo všetkých médiách bolo jasné, že nech delegácia J. Nemcsóka dohodne čokoľvek, bude za to opozíciou tvrdo kritizovaná. V takýchto podmienkach bolo mimoriadnym úspechom vedúcich vládnych delegácií a ich tímov, že po 11 kolách intenzívnych rokovaní vládnych delegácií a niekoľkých desiatkach rokovaní expertných skupín (právnej, ekologickej, ekonomickej a viacerých technických) boli schopní už koncom februára 1998 sformulovať a parafovať– nielen obojstranne prijateľnú, ale dokonca obojstranne výhodnú – Rámcovú dohodu o splnení Rozsudku MSD.

Rámcová dohoda o splnení Rozsudku MSD z februára 1997

Obsah Rámcovej dohody z februára 1997 je na Slovensku málo známy, preto uvediem jeho zásady.

- Maďarsko vybuduje dolný stupeň v mieste, ktoré si môže zvoliť, za predpokladu, že budú dodržané parametre (náklady a energetický efekt) vodného diela Nagymaros.

- Slovensko súhlasí s vytvorením bočnej nádrže na maďarskom území medzi Čunovom a Dunakiliti, a to vo forme národnej investície, za predpokladu, že zaručí udržanie vyhovujúcej kvality jej vody.

- Slovensko súhlasí s anulovaním svojho nároku na zvyšok odškodnenia k momentu uvedenia dolného stupňa do prevádzky.

- Účty za investičné a prevádzkové náklady budú usporiadané v súlade s Rozsudkom MSD.

- Deľba vyrobenej energie bude riešená v krokoch, úmerne vynaloženým nákladom, pričom konečným stavom po uvedení celej sústavy do prevádzky bude deľba 50 : 50 % v súlade so Zmluvou 1977.

Podpis tejto Rámcovej dohody, sformulovanej vo februári 1998, bol v Maďarsku odložený na čas po voľbách, ktoré sa konali v máji 1998. Maďarská verejná mienka ešte nebola pripravená prijať racionálne riešenie. Využitie slovensko-maďarského úseku Dunaja bolo v Maďarsku natoľko spolitizované, že politika znovu prevládla nad zdravým rozumom. Splnenie Rozsudku MSD bolo vždy tvrdo kritizované vtedajšou politickou opozíciou. Pretože zotrvačnosť verejnej mienky, zmanipulovanej v minulosti médiami, bola veľmi silná, dosiahnutie dohody so slovenskou stranou bolo opäť využité ako silný politický argument proti vládnucej strane. Uviaznutie rokovaní o splnení Rozsudku MSD na mŕtvom bode nastalo až v roku 1998, keď opäť získal silné slovo Dunajský kruh.

Výsledky parlamentných volieb, ktoré sa konali v máji 1998, pozdvihli dovtedajšiu opozíciu (ktorá bola zodpovedná za rozhodnutia vedúce v minulosti k porušeniu Zmluvy 1977 maďarskou stranou) znovu na vedúcu politickú silu v Maďarsku, čo zmenilo a skomplikovalo podmienky pre dosiahnutie dohody o uplatnení Rozsudku MSD. Medzi novými reprezentantmi štátnej moci boli viacerí politici, ktorí (spolu s L. Sólyomom) vybudovali svoju kariéru na boji proti SVD G-N a spôsobili tým obrovské, mnohostomiliardové škody najmä maďarskému hospodárstvu aj prírode podunajského územia. Priamym dôsledkom ich jednostranných rozhodnutí je súčasný stav, v ktorom SR má fungujúce vodné dielo Gabčíkovo, ktoré prináša hodnotné ekonomické aj environmentálne úžitky, zatiaľ čo MR nemá nič! Celé dovtedy vynaložené náklady (zväčšené aj o nezmyselnú „rehabilitáciu“ Dunaja nad obcou Nagymaros), môže MR odpísať, pričom musí rakúskemu dodávateľovi splácať úplné postavenie neexistujúceho stupňa Nagymaros!

Plnenie Rozsudku MSD v Haagu od roku 1999 po zmene vládnej garnitúry v MR

Rokovania medzi SR a MR boli obnovené 27. novembra 1998 po voľbách na Slovensku, keď dominantné postavenie v slovenskej vláde získali ministri strany maďarskej koalície. Predpokladaný smer a charakter rokovaní z maďarskej strany naznačila už skladba delegácií. Zatiaľ čo v novej slovenskej delegácii boli najmä odborníci technického, ekologického aj ekonomického charakteru a právnikov reprezentoval JUDr. Peter Tomka, na maďarskej strane boli až šiesti právnici, odborníci na medzinárodné právo, ale žiaden odborník, ktorý by bol detailne oboznámený s technickým riešením SVD G-N. Nová delegácia maďarskej vlády neuznala výsledky predchádzajúcich 11 kôl rokovaní, čo bohužiaľ slovenská – s požehnaním vlády - zobrala iba na vedomie. Maďarská delegácia presadila, že rokovania začali úplne odznovu. Maďarská strana v máji 1999 navrhla, že vypracuje svoju komplexnú predstavu o plnení Rozsudku MSD (bez splnenia Zmluvy 1977), s čím naša strana pod politickým tlakom koaličných partnerov v našej vláde súhlasila.

Presne rovnakým spôsobom ako v roku 1989 rovnaké politické sily v Maďarsku sa o 10 rokov neskôr znovu pokúšali diktovať Slovensku svoje podmienky. Kým v začiatkoch deväťdesiatych rokov im to nevyšlo, koncom sa mohlo zdať, že áno. Možno sa riadia výrokom uznávaného čínskeho Sun Czua: „Najlepší spôsob, ako dosiahnuť víťazstvo, je vyčkať, kým protivník sám sebe zasadí porážku.“ (Bude to privatizácia energetiky a po odstavení Bohuníc energetická závislosť na dodávkach za voľnú trhovú cenu?)

Maďarská strana vypracovala svoje návrhy, a to tak, akoby Zmluva z roku 1977 vôbec neexistovala – dokonca nebola v úvode uvedená ani medzi medzinárodnými dokumentmi, na ktorých zakladajú svoj návrh riešenia!

Návrh MR z decembra ´99 na splnenie Rozsudku MSD bez splnenia Zmluvy´77

Hlavné body návrhu MR odovzdaného v decembri 1999 (v rozsahu asi 1400 strán):

- *Maďarsko sa definitívne rozhodlo nevybudovať dolný riečny stupeň, dôvodiac, že to MSD neprikázal.* (Názor zmluvného partnera v rámci platnej Zmluvy 1977 zrejme pre MR nie je rozhodujúci.)

- *Zlepšenie plavebných podmienok Dunaja v úseku Nagymarosa navrhuje MR dosiahnuť tradičnými metódami: bagrovaním a spevňovaním koryta*, avšak požaduje, aby Slovensko hradilo polovicu nákladov, ktoré by neboli potrebné, keby Maďarsko splnilo Zmluvu a vybudovalo dolný stupeň. (Náklady v konečnom dôsledku by boli podstatne vyššie ako náklady na vybudovanie Vodného diela Nagymaros.)

- Keďže tradičnými metódami evidentne nemožno dosiahnuť parametre plavebnej cesty, odporučené Dunajskou komisiou a už realizované Slovenskom v úseku VDG, *MR navrhuje preklasifikovať dunajskú vodnú cestu do nižšej kategórie, čím by sa legalizovalo „plavebné úzke hrdlo“ Dunaja medzi Palkovičovom a Budapešťou.*

- *Maďarsko si nenárokuje podiel na energii vyrobenej na Gabčíkove, ani podiel na tomto majetku, ale žiada, aby 50 až 67 % prietokov Dunaja bolo vypúšťaných do starého koryta.*

- *Nároky na vzájomnú úhradu škôd spôsobených nezákonným konaním strán* (ktoré sú omnoho vyššie na Slovenskej strane) *by mali byť – dokonca bez výpočtu ich výšky – anulované.*

Reakcia SR z decembra 2000 na návrh MR z decembra 1999

Namiesto toho, aby Slovensko návrh Maďarska vrátilo s jednovetovým sprievodným listom: „Váš návrh nie je v súlade so Zmluvou z roku 1977, ktorú si Slovensko ctí, preto je pre nás neakceptovateľný.“ – začal sa pripravovať text vo forme stanoviska, ktoré bolo po obsahovej stránke správny, ale nedôrazný. Stanovisko k maďarskému návrhu bolo predložené v decembri 2000. Voľne ho možno zhrnúť nasledovne:

- *MSD nerozhodoval o technickom riešení – rozhodnutie o platnosti Zmluvy 1977 a o nutnosti splniť jej ciele zahrňuje aj vybudovanie dolného riečneho stupňa, bez ktorého by tieto ciele nebolo možné splniť;*

- *Akékoľvek riešenie môže byť navrhnuté a prerokované, ale žiadna zo strán nemá právo jednostranne meniť podmienky alebo obsah Zmluvy jednostranne – každý takýto pokus by znamenal rokovanie s predbežnými podmienkami, čo je v rozpore s „rokovaním v dobrej viere“, ktoré prikazuje MSD;*

- *Slovensko je ochotné prijať akékoľvek nové riešenie, ktoré vylepší pôvodné – avšak takýto návrh musí byť technicky aj ekonomicky zdokumentovaný a porovnaný s riešením zmluvným(maďarský návrh z decembra 1999, ale nesplňuje tieto základné požiadavky(*

- *Ak sa navrhne riešenie, ktoré je očividne nevýhodné pre partnera (a nevýhodnejšie, ako stále platné zmluvné riešenie), musí byť súčasne zahrnutý návrh aj návrh na kompenzáciu* – maďarský návrh však nič také neobsahoval.

Naopak – návrh Maďarska z roku 1999 ešte stupňuje škody slovenskej strany, ale napriek tomu nepredpokladá žiadnu kompenzáciu. Veľkoryso sa vzdáva podielu na energii a majetku VDG, ale požiadavkou jalového prepúšťania až dvoch tretín energeticky využiteľných prietokov Dunaja, mimo vodnú elektráreň Gabčíkovo zabezpečuje, aby Slovensku zostala v ruke neefektívna investícia, ktorá by bola skôr príťažou – nie div, že o podiel na takto znehodnotenom majetku Maďarsko nemá záujem. Tento návrh preto predstavuje opätovné porušenie tej istej Zmluvy 1977, a to dokonca potom, čo MSD rozhodol o jej platnosti a o neprimeranosti ekologických argumentov, ktoré mali v roku 1989 odôvodniť zastavenie a opustenie výstavby VD Nagymaros.

Právny a suverénny štát, za aký sa súčasné Slovensko deklaruje, by dôrazne upozornil na podlé správanie sa zmluvného partnera, neplniaceho si povinnosti vyplývajúce z rozhodnutia najvyššieho súdneho orgánu OSN, ale naši reprezentanti to prešli bez povšimnutia. Dá sa konštatovať, že počas Orbánovej vlády rokovania nedosiahli zmysluplnosť. Príčinou bola skutočnosť, že tí, ktorí priviedli Maďarsko na cestu neplnenia medzinárodných zmluvných záväzkov, boli v roku 1998 opäť novou vládou „posadení na koňa“. Vedúci reprezentant Dunakör-u János Vargha, spolubojovník prezidenta L. Sólyoma, ktorý je spoluzodpovedný za spôsobenie stámiliardových škôd maďarskej ekonomike, desiatok miliárd Slovensku a nevyčísliteľných škôd podunajskej prírode, bol menovaný za poradcu pri predsedníctve vlády MR. Jeho spolupracovník György Droppa pre rozhlasovú stanicu Kossuth radio dňa 15. 7. 1998 uviedol nasledujúcu prognózu rokovaní : „*Ak sa nepodarí so Slovenskom dohodnúť, to znamená, že sa Rozsudok nedodrží, tak Maďarsko bude mať dobré vyhliadky, aby medzinárodný súd v Haagu zmenil svoj prvostupňový rozsudok v prospech Maďarska“.* V takomto duchu sa rokovalo až do skončenia mandátu Orbánovej vlády. Z toho jednoznačne vyplýva, že orbánovci a dunakör-ovci sa nechceli dohodnúť, a ani sa nedohodli.

Situácia v plnení Rozsudku MSD po voľbách v MR v roku 2002

Voľby v roku 2002 priniesli zmenu na politickej scéne v Maďarsku, ale nová vláda poučená, aké má hranica stanovená v Trianone a potvrdená v Zmluve z roku 1977 odozvy v Maďarsku, nenadviazala na rokovania svojej predchodkyne z februára 1998, ale pokračuje v rokovaniach odlišne ako tí, čo sa spolupodieľali na formulovaní Rámcovej dohody. V týždenníku Figyelö 28. 7- 3. 8. 2005 Saghy Erna pod názvom „Cena prieťahov“ rozoberá stav v rokovaniach a v úvode píše, že *Maďarsko sa v predchádzajúcich rokoch dostalo do ešte nevýhodnejšej situácie.* Či má pravdu, ukáže budúcnosť. Z článku vyberám niektoré úryvky: *Akoby sa čas v roku 1977 zastavil - niektorí členovia maďarskej delegácie často opúšťajú rokovací stôl s týmto pocitom. Slovenský partner totiž z roku 1977 nepustí ani štipku, žiada teda úplnú realizáciu československo-maďarskej medzištátnej zmluvy o investícii Gabčíkovo – Nagymaros, podpísanej v septembri roku 1977. Vždy sú tak zarazení, že nepostavíme hať pri Nagymarosi, ako keby to počuli prvýkrát. A na určitom bode rokovania nám pravidelne obtrú o nos že Maďarsko neprávom prerušilo rokovania na poldruha roka“*- charakterizuje atmosféru rokovaní náš interwiovaný partner. Ja dopĺňam pre každého známu skutočnosť, že „tá“ zmluva skutočne platí a nemá chybu. Je vypracovaná tak, že umožňuje vzájomne dohodnutú zmenu, i o tom, či je možné nepostaviť Nagymaros, či zmeniť prietoky do Dunaja z množstva 50-200 m3.s-1. Má to však podmienku: vzájomný súhlas.

Saghy Erna pokračuje: *Spor bohatý na pamätné zvraty sa tiahne od čias politického prevratu. Maďarsko na základe analýz vplyvov na životné prostredie a odvolávajúc sa na ekologickú núdzovú situáciu prerušilo výstavbu Nagymarosu v roku 1989. Vtedajšie Československo sa teda pustilo do realizácie takzvaného variantu C . Na základe toho maďarská vláda v máji 1992 jednostranne odstúpila od zmluvy.*

Ďalej sa popisujú udalosti až po vynesenie Rozsudku. V ďalšej časti píše: *Socialisti sa už raz pokúsili o obídenie vlastného stanoviska. Pôsobenie dunajského vládneho splnomocnenca v Hornovej vláde je historické, s jeho vedomím prebiehali tajné rokovania so Slovenskou republikou ešte pred vyhlásením haagskeho rozsudku, zrejme s politickým vetrom do chrbta. Návrh dohody vypracovaný v roku 1997, ktorý zahŕňal aj výstavbu nagymaroského stupňa, bol zverejnený a politický škandál, ktorý následne vypukol, zohral úlohu v tom, že ľavicová strana v parlamentných voľbách v roku 1998 stratila svoju vládnu pozíciu. Socialisti sa odvtedy obávajú Gabčíkova-Nagymarosu. Zlovestné spomienky na škandál strašil aj v čase zmeny vlády v roku 2002. Fidesz vymámil vyhlásenie od Pétera Medgyessyho:“Nový vodný stupeň nevybudujeme“. Preto si zvolili prieťahy v rokovaní, zrušili úrad splnomocnenca vlády fungujúceho v čase Fideszu, prepustili profesora Lászlóa Székelya, ale na jeho miesto nevymenovali nového splnomocnenca.*

Saghy Erna už nekomentuje, že: Slovenská strana sa dožadovala vymenovania partnera na rokovanie, čo maďarská strana učinila až začiatkom roku 2004. Mohlo by sa zdať, že v dobrej viere, aby pokračovali rokovania v zmysle rozhodnutia MSD. Trvalo im to dva roky, ale bol predpoklad, že sa takmer po dvoch rokoch o krôčik pokročilo. Je to však len zdanie. Vytvorili sa komísie, ktoré majú zosúladiť stanoviská, a znovu sa začína odznova.

Na rokovania v roku 1989 dostala maďarská delegácia mandát rokovať len o zbúraní diela a uvedení terénu do pôvodného stavu. V predstavách vládnych i opozičných politikov v Maďarsku je v podstate rovnaký prístup aj k súčasným rokovaniam so Slovenskom ako pri vzniku kauzy – namiesto riešenia podstatných otázok diktuje svoju nepretržite opakovanú požiadavku - dodávku väčšieho množstva vody do Dunaja v Čunove, hoci i podpriemernému vodohospodárovi je zrejmé, že viac vody v zahĺbenom koryte sa vôbec do Szigetkőzu nedostane a bez vzdutia hladiny by ramenná sústava bola odsúdená na zánik.

Denník Népszabadsag 25. 11. 2005 v článku Z. Ötvösa s názvom „Situácia

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:27 Strænka 11

nieje ľahká“ publikuje článok, ktorý sa týka SVD Gabčíkovo –*Nagymaros*. Autor uvádza, že: *„Vláda môže byť v tejto otázke pokojná, lebo v rámci volebnej kampane sa táto otázka doteraz nestala témou a s veľkou pravdepodobnosťou ani nebude*. Dôvod autor vidí v tom, že všetky maďarské parlamentné strany boli súčasťou doterajších bezvýsledných rokovaní súvisiacich so sústavou vodných diel. *Názorové rozdiely sa zdajú byť neprekonateľné, príkladom je aj vyjadrenie L. Sólyoma pre SME o tom, že sa v Nagymarosi vodné dielo nebude stavať. Bratislava naďalej argumentuje v prospech jeho výstavby*, uvádza autor.

Plnenie Rozsudku MSD očami vládneho splnomocnenca Ing. Kocingera

Vládny splnomocnenec Ing. Kocinger, najlepšie informovaný o dokumentoch a praktikách maďarského partnera, v Pravde 16. 12. 2005,ň v článku „Dohode o dostavbe Gabčíkova bráni politika“ komentuje súčasnú situáciu nasledovne*:Neprekonateľné názorové rozdiely vyplývajú aj z uznesenia maďarskej vlády z decembra minulého roka. Postavenie dolného stupňa podľa pôvodného projektu považuje za zamietnuté, pričom sa odvoláva na rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora. Naši odborníci na to reagujú výzvami, aby teda maďarská strana predložila iný projekt, ktorý by lepšie splnil ciele zmluvy oboch krajín z roku 1977 v oblasti povodňovej ochrany, plavby, výroby čistej energie z obnoviteľného zdroja a rešpektovania ochrany životného prostredia. Práve to vyplýva z haagskeho rozsudku, ktorý mal ukončiť spor Slovenska a Maďarska o Sústave vodných diel Gabčíkovo Nagymaros. Čo sa týka plavby po Dunaji, možno spomenúť dve rezolúcie priemyselných a obchodných komôr, ktoré vyzývajú Európsku komisiu, Európsky parlament, Radu Európy a zúčastnené štáty, aby lepšie využívali plavebnú cestu po tejto rieke. Podľa rozhodnutia Európskeho parlamentu z minulého roka bezpečné splavnenie tohto úseku patrí medzi prioritné projekty EÚ, ktoré treba začať uskutočňovať ešte pred rokom 2010.*

Naši odborníci modelovaním dokázali, že nebyť vzdutia hladiny vodným dielom, rieka by sa bola ďalej zarezávala do dna a do Mošonského Dunaja by vtekala len niekoľko dní v roku. Maďarskí experti to tiež dobre vedia. Teraz je Mošonský Dunaj eldorádom turistiky a napája celú oblasť životodarnou vodou. Čo teda vlastne vysychá? Úzky pás pozdĺž starého koryta Dunaja pod Dunakiliti, kde je znížená hladina podzemných vôd, tiež celkom nevyschol. Mení sa síce vegetácia, ale nejde o celý Szigetköz. (Ale aj o tento nedostatok sa pričinila maďarská strana – nie SR !) *Nevhodnú atmosféru vytvárajú najmä vyhlásenia najvyšších politických predstaviteľov, v neposlednom rade aj súčasného maďarského prezidenta. S prezentáciou katastrofických vplyvov na životné prostredie však Maďarská republika neuspela ani pred Európskym parlamentom. Pritom odmietla medzinárodné skúmanie dosahov v rámci projektu PHARE. Slovensko trvá na tom, aby sa o úseku Dunaja Sap-Budapešť rokovalo aj za účasti odborníkov z tretích krajín. Malo by ísť o čo najlepšie splnenie cieľov zmluvy z roku 1977. A to aj inými riešeniami, ako uvažoval pôvodný projekt. Maďarská strana sa dlho bránila o úseku Sap - Budapešť čo i len rozprávať, aj keď jej to haagsky rozsudok jasne ukladá.*

Súčasný stav rokovaní o plnení Rozsudku MSD a potreba ich zamerania

Je potrebné nástojčivo rokovať o podstatných otázkach, ako sú:

- ochrana územia pred povodňami;
- predĺženie ročnej splavnosti spoločného úseku Dunaja a zlepšenie plavebných podmienok;
- riešenia problémov, ktoré v okolí Dunaja vznikajú v dôsledku erózie jeho koryta;
- ekologicky čistá výroba elektrickej energie z domácich a obnoviteľných zdrojov.

Priebeh rokovaní od roku 1999 podnes by sa dalo charakterizovať ako maďarská hra s cieľom permanentne dokazovať, že Maďarsku ide o spravodlivé riešenie v záujme ekológie a prezentovať to svetu, pritom prstom ukazovať, kto je ten notorický ničiteľ prírody. Pre nevedomých je to možno účinné.

Vstup oboch krajín do EÚ sa MR snaží využiť pre prioritné riešenie maďarskou stranou definovaných negatívnych vplyvov na ekológiu, odvolávajúc sa na „odborníkov“, ktorých výstižne definoval profesor Kozák.

V pracovnom materiále vypracovanom „odborníkmi“ pre zasadnutie Pracovnej skupiny pre ekonomické otázky v decembri 2005 predložila maďarská strana štúdiu o „Zmene hodnoty prírodného kapitálu v Szigetköze v dôsledku jednostranného odklonenia Dunaja“ V dokumente sa snažia preukazovať straty na faune, flóre, na zásobách a zhoršenej kvalite podzemnej i povrchovej vode a ohodnocujú to s „vedeckým zdôvodnením“ v rozmedzí od 167-992 miliárd forintov. (40- 250 miliárd Sk). Mohlo by sa to považovať za vtip, keby sa nejednalo o vážnu vec, a necharakterizovalo by to opakujúci urážlivý prístup k partnerovi maďarskej strany. Výpočet – ak hovoríme o násobilke, sčítaní a odpočítaní – môže byť aj presný. Nie je to nový údaj – tieto čísla sa objavovali už od roku 1992. Pripomína mi to však správu Rádia Jerevan po víťazstve sovietskych hokejistov, *že každý za odmenu dostal Volgu, s dôvetkom – „preplávať“.*

Z trinásťročného (väčšinou už spoločného) monitoringu vyplýva jednoznačný záver, že okrem úzkeho pásu pozdĺž Dunaja sa vodohospodárske podmienky na danom území podstatne zlepšili. Takže podľa tých istých kritérií použitých v maďarskom výpočte strát by sme mohli dospieť k výsledku, že maďarská strana získala uvedením VDG do prevádzky najmenej 1000 miliárd forintov. Pri krčmových debatách sa k tomu zvykne dodať, „kto neverí, je somár“.

Slovenská strana predložila odpoveď, ktorou jednoznačne vyvrátila podstatu maďarského tvrdenia a chce, aby partner odpovedal na otázky, ktoré – ak ich popravde zodpovedia (o čom oprávnene pochybujem) – preukážu, že ich tvrdenia sú založené na výmysloch:

- Aká bola pred uvedením do prevádzky tendencia hladín nízkych prietokov? Zvyšovali sa, alebo znižovali?
- Aký bol v minulosti vývoj prietokov cez ramená Dunaja? Zvyšovali sa v čase alebo znižovali? Predlžovala, alebo skracovala sa doba, počas ktorej cez ramená vôbec nejaká voda tiekla?
- Aká je situácia v ramenách dnes? Je v nich viac vody ako predtým? Sú pretekané dlhšiu, alebo kratšiu dobu v roku ako predtým?
- Aký je stav hladín podzemnej vody v rôznych miestach Szigetközu – okrem príbrežnej oblasti, kde je poklesnutá hladina podzemných vôd v dôsledku nevybudovania prehrádzok v Dunaji, ktoré mala vybudovať maďarská strana? Je súčasný stav hladín vyšší alebo nižší ako predtým?

Trinásťročná prevádzka VDG jednoznačne preukázala zlepšenie podmienok pre faunu i flóru, zlepšenie kvantity i kvality podzemných vôd, ochranu oproti povodniam, zlepšenie plavby, výrobu elektrickej energie bez exhalátov. Stačilo si vyliečiť „protigabčíkovské beľmo“ a výsledok by bol totožný s názorom japonských ekológov, že VDG je „stavbou tretieho tisícročia“.

Politikárčenie okolo výstavby VD na Dunaji v bývalom Česko-Slovensku

Na tému rokovaní by sa dali písať telenovely – bolo by to čítanie zvyšujúce adrenalín tým, ktorým záleží na osude Slovenska. Neviem posúdiť, koľko ich v súčasnosti ešte v SR zostalo. Výstavba vodných diel na spoločnom úseku s Rakúskom, na našom krátkom úseku i spoločnom úseku Dunaja s Maďarskom – bola a stále je vecou politikárčenia.

Výstavbu vodného diela Wolfsthal – Bratislava sa podarilo zabiť Prahe, toto dielo riešilo aj ochranu Bratislavy pred tisícročnou vodou.

Spoločné dielo SVD G-N sa snažia okliešťiť južní susedia spolu so spôsobením čo najväčších strát Slovensku.

Ale politika okolo SVD G-N nechýbala ani na domácej scéne:

- Najprv sa Prahe podarilo úspešne blokovať výstavbu 25 rokov, až energetická kríza v sedemdesiatych rokoch prinútila Prahu súhlasiť s realizáciou SVD G-N.
- Koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov malo byť vodné dielo príčinou ekologickej katastrofy, ked i podľa „odborníkov“ dobre si žijúcich na Slovensku lesy mali vyschnúť, podzemná voda o niekoľko dní po napustení zdrže sa mala znehodnotiť, úroda na poliach sa mala znížiť na polovicu, ryby a vtáctvo malo zahynúť, čím hrali na nôtu „trianonských ekológov“ v Maďarsku.
- Druhá etapa znehodnocovania VDG sa rozbehla pred voľbami 1998 (Markíza a redaktor Ondruš so zabezpečením autora relácie „Na Slovensku je to tak“). Pretože máme médiá jednofarebné vo všetkých sa dalo dočítať, ako vodné dielo zadĺžilo obyvateľov Slovenska.
- Po voľbách to odznelo i v Parlamente a pristúpil ďalší fenomén „nekvalitne vykonaných prác“ na plavidlových komorách a zanedbanie ich opráv. Vláda sa rozhodla podať trestné oznámenie na páchateľov, minister vnútra a generálny prokurátor zahájili trestné stíhanie proti inštitúcii, ktorá to zapríčinila (Dodatok komuniké z rokovania vlády SR 27. januára 1999). Dodnes nebolo trestné stíhanie zahájené, bolo to však výhodné týmto dodatkom medializovať, čo si pravdepodobne vyžiadal minister Koncoš, aby bolo zdôvodnené odvolanie riaditeľa VVB k 1. 2. 1999 a aby sa inou aférou prekryli chystané „ekonomické balíčky“ pre obyvateľov. Podľa pôvodného návrhu sa pokračuje v úpravách dodnes.
- Pred voľbami v roku 2002 prišla opäť „Markíza“ s objavom, ktorý mal ukázať na príčiny zvyšovania cien takmer všetkého: Rozkrádanie štátneho majetku Vodohospodárskou výstavbou, fiktívnymi faktúrami. Pripojili sa k tomu takmer všetky médiá. Výsledok napriek niekoľkonásobným vyšetrovaniam a kontrolám – nikto z Vodohospodárskej výstavby nebol obvinený. Biľag však ostal a vyšetrovateľ na moje trestné oznámenie tri roky hľadá „neznámeho páchateľa.“ Východniari majú príslovie „i tak še da.“ A majú pravdu.

Aký vplyv má VDG na protipovodňovú ochranu územia SR aj MR?

Nedá mi, aby som si nepoložil otázku, čo by spôsobila povodeň v roku 2002 bez „nekvalitne postaveného“ VDG? Nuž obdobné katastrofy ako v Česku, Nemecku, Poľsku. V Bratislave by dosiahla hladina pri kulminácii výšku o 70 cm vyššiu a zopakoval by sa rok 1965 na Dunaji. Niektorí mi pripomínajú – „aká škoda.

Vybudovanie gabčíkovskej zdrže prebudovaním pôvodných protipovodňových hrádzí na bočné hrádze zdrže, odolávajúce trvalému hydraulickému zaťaženiu od Bratislavy po Dunakiliti a zníženie povodňových prietokov v starom koryte a inundácii asi o polovicu, ktorú môže neškodne odviesť gabčíkovský kanál, definitívne vyriešilo ochranu Szigetközu a Žitného ostrova po Szap (Palkovičovo). Ale vplyv VDG sa priaznivo prejavuje aj v dolnom úseku.

Potvrdenie vplyvu VDG na zníženie hladiny pod sútokom odpadového kanála s Dunajom sa dá preukázať porovnaním hladín vody zaznamenaných na Hullám čárde pri starom Gabčíkovskom prístave (podľa spôsobu písania dátumu sa dá usúdiť, kto údaj zaznamenal). Boli zaznamenané stavy hladiny z povodne v roku 1991 (1991. VIII. 6.) a z povodne v roku 2002 (2002. VIII. 17.). Podľa záznamu na stene údaj v roku 1991 bol o 12 cm vyššie, záznam po niekoľkých dňoch bol zatretý. Fotografie však sú, iba „ktosi“ považoval za potrebné „corpus delikti“ odstrániť.

K týmto záznamom prislúchajú prietoky v Bratislave v roku 1991 Q = 9.430 mł s-1, stav na vodočte 860 cm. A v roku 2002 Q= 10.370 mł s-1 , stav na vodočte 991 cm.

Z prietokov a stavov na vodočte vyplýva, že hladina pri kulminácii povodne v roku 2002 by bola vyššia o 90 cm (podľa hrubého pravidla: 1000 mł prietoku = jeden meter výšky). Toto zníženie hladiny sa samozrejme prejavilo aj v Budapešti.

Ako by sa vyvíjala príroda vnútrozemskej delty Dunaja v SR aj MR?

Odpoveď na ekologické vplyvy VDG dáva štúdia „Prognóza stavu hladín povrchových a podzemných vôd v podmienkach bez vybudovania vodného diela Gabčíkovo (MUCHA I., BANSKÝ Ľ. 2001). Autori konštatujú, *že bez existencie dnešného stavu s funkčným vodným dielom Gabčíkovo by sme nemohli hľadať optimálne riešenie vodného režimu pre inundáciu, ale starali by sme sa o protipovodňovú ochranu Žitného ostrova, o zabezpečenie plavby od Bratislavy po Sap (Palkovičovo) a bezmocne by sme sa dívali na vyschnuté dunajské ramená, premeny lužného i komerčného lesa a hlboko zaklesnuté hladiny podzemných vôd na hornej časti Žitného ostrova a Szigetkäzu so všetkými dôsledkami na prírodu, lesy i pol'nohospodársku výrobu.*

Ďalej v štúdii pokračujú (krátené.): *K tomu by sme radi ukázali vývoj hladín podzemných vôd v oblasti Rusovce -Čunovo, kde bola 8. novembra 2002 vyhlásená prírodná rezervácia „Dunajské ostrovy“. Hladina vody v Dunaji v profile Bratislava a Rusovce, podľa výpočtu hladiny v roku 2012 (dvadsať rokov po prehradení) by priemerná hladina vody Dunaja v Bratislave bola o 2.82 m nižšie ako bude so vzdutím a v Rusovciach by bola o 6.07 m nižšie. Hladiny podzemných vôd na studniach v Rusovciach bez vodného diela by v roku 2012 bol pokles hladín podzemnej vody približne o 4 m. Tieto výsledky sú vypočítané na základe zmien, ktoré nastali za obdobie 20 rokov pred uvedením vodného diela Gabčíkovo do prevádzky a za predpokladu, že intenzita týchto zmien by pokračovala nezmenená, keby vodné dielo nebolo bývalo uvedené do prevádzky .Na základe týchto skutočností a predpokladov si dovolíme poznamenať, že bez uvedenia vodného diela do prevádzky nebola by mohla vzniknúť ani prírodná rezervácia Dunajské ostrovy ako typická rázovitá lužná krajina*, ako znie na tabuli. *Možno by tam bola tabuľa s nejakým iným textom.*

Záver

Je mi zadosťučinením, ak dnes môžem konštatovať, že VDG splatilo celé vynaložené náklady, a to nielen na vodné dielo Gabčíkovo, ale i na ekologické stavby takmer 3 miliardy Sk. Ďalej časť nákladov na Nagymaros a náklady na VD Žilina, a to len prínosmi z výroby elektrickej energie. Všetky ďalšie prínosy sú naviac. Ostatné prínosy, ako som uviedol, podľa všeobecne uznávaných kritérií pre ohodnocovanie vodohospodárskych diel majú hodnotu za dobu životnosti diela asi 500 miliárd Sk. A aj to je dôvod, prečo SVD G-N je potrebné brániť pred neprajníkmi.

Vyskytujú sa však aj názory – „načo nútiť Maďarov do výstavby Nagymarosu, keď ho nechcú – ak si môžeme ponechať celý prínos Gabčíkova?“. Na to je viac dôvodov:

- MSD vo svojom Rozsudku označil jednostrannú prevádzku Gabčíkova za protiprávnu. Našou snahou musí byť (v súlade s Rozsudkom MSD) nastoliť právny režim v súlade so Zmluvou 1977. Zmluva už vo svojom úvode označuje SVD G-N za „neoddeliteľnú sústavu dvoch diel VDG a VDN“. Vodná elektráreň Gabčíkovo a aj kanál boli dimenzované na špičkovú prevádzku. Bolo by to znehodnotenie tejto investície, keby VEG mala, počas celej svojej životnosti, poskytovať menej hodnotný energetický prínos.
- Možno sa niekto pozastavil nad tvrdením, že podmienky Rámcovej dohody z februára 1998 boli nielen prijateľné, ale dokonca výhodné pre obe strany. Niekomu sa totiž môže zdať, že výhodu jednej strany možno získať len na úkor druhej strany. Ale nie je to tak. Maďarsko dodnes vynaložilo asi miliardu USD a nemá nič – to bola cena za luxus rušenia medzinárodnej zmluvy a daň, ktorú musia občania MR zaplatiť za výstrelky a budovanie kariéry svojich politikov a za svoju dôverčivosť, že ich naďalej volia. Ak MR vynaloží približne ďalšiu miliardu USD, získa 50 % prínosov celej sústavy. Ale súčasne preukáže, že je ako štát dôveryhodná, lebo plní medzinárodné záväzky a rešpektuje rozhodnutia najvyššieho súdneho dvora OSN! Slovensko sa v Rámcovej dohode síce vzdáva svojich nárokov na náhradu škody (ktorá sa ráta za dobu ekonomickej životnosti, ale škoda zo vzdialenejších rokov sa redukuje dohodnutou diskontnou mierou na skoro zanedbateľnú dnešnú hodnotu), ale získa 50 %-ný podiel celej sústavy, ktorý je hodnotou najmenej o 30 % vyšší, ako je prínos samostatne pracujúcej VEG. A tento zvýšený prínos bude plynúť po celú životnosť diela, ktorá je podstatne dlhšia, ako jeho „ekonomická životnosť“. Navyše, SR získa aj významné vedľajšie a sprievodné prínosy dolného stupňa!
- Európska únia nás nabáda, aby sa podiel výroby elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov zvýšil z dnešných 20 na 25 %. Ako máme splniť túto úlohu, ak obnoviteľný energetický zdroj, ktorý môže každoročne poskytnúť vyše 1000 GWh energie, úmyselne nevyužijeme, hoci jeho využitie je záväznou medzištátnou Zmluvou dohodnuté?
- Európska únia počíta aj s ďalším rozširovaním, smerom na východ. Ako ďalší, najbližší kandidáti členstva sú Bulharsko, Rumunsko a Ukrajina, prípadne aj Turecko. Rozšírenie EÚ smerom na východ znamená zintenzívnenie hospodárskych vzťahov so západnými členmi EÚ a nutne aj zvýšenie množstva dopravovaných tovarov. Aby sa mohlo dosiahnuť zekonomizovanie a zekologizovanie tejto dopravy, je potrebné vytvoriť popri cestnej a železničnej doprave atraktívnu vodnú cestu, ktorá bude schopná stiahnuť na seba čo najväčší podiel narastajúceho objemu dopravovaných tovarov. Ak SR a MR majú možnosť k tomuto cieľu prispieť, bude to určite veľmi kladne hodnotené zo strany Dunajskej komisie, ale aj EÚ.

JÚLIUS BINDER

KULTÚRA
dvojtýždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík, Peter Kubica*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Grafik: *Alojz Tomášek*. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciame. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk www.kultura-fb.sk
ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

k-2 2006.QXD 24.1.2006 12:27 StrÆnka 12

JÁN LITECKÝ-ŠVEDA

Oko uragánu

Ján Litecký-Šveda, popredný bluesman, patrí k našim kmeňovým autorom. Čitatelia Kultúry si už zvykli na fakt, že jeho eseje sú plné hyperbol, podobne ako eseje iného spisovateľa a publicistu Andreja Ferka. Obaja píšu naliehavo a nástojčivo o veciach a javoch okolo seba a každý z iného zorného uhla a na základe iného poznania a inej rozumovej i citovej príchylnosti zápasia o Slovensko zvrchované vo svojom obsahu. S mnohými ich postojmi môžeme bezvýhradne súhlasiť, iné musíme podrobiť kritike. No jedno obom uprieť nemožno: pokus o poctivý prístup k životu okolo nás a odvahu zasadiť sa celou váhou osobnosti za posun spoločenského vedomia bližšie k pravde. To je veľmi vážny dôvod, prečo obom dávame v Kultúre publikačný priestor, aj keď sa nie vždy vieme úplne s ich poznaním skutočnosti stotožniť.

R.

Niekedy v roku 1989 som zložil pesničku. Nazval som ju „Blues polnočného zrkadla“. Výlučne z tvorivých dôvodov som mal chuť na niečo temné, a tak som si vymyslel obraz, ako sa bojím v noci pozerať do zrkadla, pretože presne o polnoci v ňom uvidím budúcnosť. A ako sa tej budúcnosti bojím.

Sám som sa začudoval, kde sa vo mne nabrala taká pochmúrna metafora, pretože sme práve prežívali optimistický záver perestrojky a každému už bolo jasné, že komunizmus skončil. Aj keď som ju koncom roka 1992 nahrával na svoj prvý album, stále ma trochu omíňala: aj keď sa to tu totiž všelijako čudne mlelo, aj keď sme už vedeli, že pán Dolejší v analýze novembra mal pravdu, predsa len mierny optimizmus prevládal. Ale nechal som ju tam. A dobre som urobil, pretože intuícia ďaleko predbehla udalosti, o ktorých by som vtedy určite nepredpokladal, že sa ich ešte dožijem. Z toho smutne veľkého množstva vyberiem len tri, ktoré považujem za výstižné pre celú škálu nášho politického života – od nenápadnej propagandy až po nevyhnutnú demonštráciu sily.

Je to číslo ako z rozprávok. Pôvodne som ich chcel označiť ako „komunistické bezočivosti“, no uvedomil som si, že takýto status už im dávno vyprchal. Vďaka našim masmédiám sú to len „bežné udalosti“, ktoré pokojne prijímame a trávime takmer každý deň. Ako v zakliatej krajine.

Prvá z nich je skutočne maličkosť – toto leto som si náhodou pustil teletext STV (sám som si na vine!) a hneď druhá najdôležitejšia správa dňa bola o mládežníckom výstupe na Rysy. Takáto správa dokonca ani za čias boľševizmu nepatrila medzi tie hlavné, hoci sa to celé konalo na Leninovu počesť. Predsa len starší súdruhovia mali dôležitejšie problémy ako dorast. No pre našich súčasných súdruhov, ktorí postupne vyrástli zo zväzáckych košieľ, má takáto správa cenu zlata, pretože naďalej môžu verejnosti podsúvať svoje sviatky a s nimi svoje hodnoty. To, že Lenin bol minimálne rovnaký špinavec, zločinec a tupec ako Hitler, je pre nich skutočne nezaujímavé Hlavne, že môžu prezentovať svoju silu.

A možno to bol aj určitý druh testu. Nepočul som, žeby sa bol niekto voči tomu ohradil.

Druhá udalosť však bola ešte hrozivejšia. Určite sa dobre pamätáte na atmosféru novembra ‘89 a zdanlivo rozumné apely boľševikov na to, že pamiatky a pamätníky, nech sú aké chcú, treba zachovať ako svedectvo doby. Pritom 40 rokov zastávali názor úplne opačný a Slovensko takmer úplne oholili od pamätníkov našej histórie, akoby to bola spálená zem. Táto demagógia bola nakoniec celkom úspešná, aj keď pár drobností museli obetovať – asi ako v šachu pešiaka. A tak máme Slovensko doslova zamorené kosákmi a kladivami, ktoré nielen tvarovo pripomínajú hákový kríž, či kopu ulíc nazvaných po komunistických vrahoch.

V rámci zdanlivej demokracie sa však po novembri občas podarilo osadiť aj pamätník, ktorý sa súdruhom nepáčil, ako napríklad pamätnú tabuľu pplk. Jána Šmigovského v Nitre. Podrobnejšie si o tom môžete prečítať vo Svedectve č. 5/2005. Tu len stačí konštatovanie, že to bol čestný vojak a vlastenec, ktorého komunisti popravili. Samozrejme, im to klalo oči, a pretože sa nielen cítia na koni, ale z toho koňa ich po celý čas nikto ani nezosadil, pamätnú tabuľu dali barbarsky odstrániť. Veď deštrukčnú cenzúru majú v krvi, čo nám už nespočetnekrát dokázali. A keďže aj naďalej nestrpia čo i len náznak plurality, od testu, čo si môžu dovoliť, cez politickú manifestáciu sily je samozrejme už len krôčik k fyzickému použitiu sily.

Presne tak, ako sú na to súdruhovia zvyknutí už od polovice 40-tych rokov.

Boľševické obušky v praxi mohli prvýkrát od roku 1989 na sebe pocítiť členovia Slovenskej pospolitosti na pokojnej štúrovskej manifestácii v Modre. Samozrejme, súdruhovia novinári im na to vytvorili vhodné predpolie, aj keď demonštranti neporušili žiadny zákon. Presne ako v starých zlatých časoch. Z kopy zmätených, no propagandisticky presne zacielených článkov som si napokon zosumarizoval, že najväčším zločinom mladých zo Slovenskej pospolitosti je, že súdruhom PRIPOMÍNAJÚ uniformy, ktoré oni tak nemajú radi. Ale že tu existuje strana, ktorá nie „pripomína“, ale má presne TEN ISTÝ názov ako strana, ktorá popáchala najväčšie zločiny našej histórie, aj s veľmi podobným programom, to už našich demokratických súdruhov nijako nezaujíma.

Len tak na okraj – myslím si, že v očiach súčasnej vrchnosti najväčším „zločinom“ Slovenskej pospolitosti bolo, že sa esteticky pôsobivým aktom opovážila spochybniť najväčší boľševický sviatok „SNP“. A tak sa pýtam s vami – ako sú vôbec možné nielen tieto prejavy komunistickej spupnosti, ale už aj priamy výsmech demokracie a slobody slova? Ako je možný tento doslova frontálny nástup komunistov vo všetkých mysliteľných odvetviach? A ako je to možné po „protikomunistickej revolúcii“, ktorou sme morálne aj argumentačne komunizmus aj s jeho nositeľmi odložili na večné veky?

Veď to nie je mysliteľné, zdravý rozum na to nemá žiadnu odpoveď. Nuž, jediná logická odpoveď je – žiadna protikomunistická revolúcia tu nikdy nebola. A ktovie, či ešte bude. Bola tu iba obrovská, mohutná inscenácia, aj so státisícovými davmi štatistov, ktorým – presne ako v hollywoodskych veľkofilmoch – režiséri rozdali aj drobné úlohy, napríklad na hlavnom námestí zakričať heslá, ktoré scenáristi starostlivo pripravili, prípadne ich občas odoslať na iné, menšie námestie, aby tam zakričali iné heslá, ktoré im tiež starostlivo vybrali a ako drobné umelecké ozvláštnenie ich nechali občas pocengať kľúčmi.

Viac už nič, veď na štatistov toho bolo až – až.

Zaujímavé bolo sledovať „revolučnú“ metamorfózu davu: keď odrazu ľudia chceli niečo, čo nebolo v scenári, náhle sa z „demokratických občanov“ stala „ulica“, s ktorou sa netreba baviť. Jeden pražský kulisár, ktorý usilovne pomáhal rozkladať kulisy tejto inscenácie, si zvykol za starých čias budovať svoju popularitu výrokom, že žijeme v lži (že to bol výrok Solženicyna, to sme sa už nejako nedozvedeli).

Pravdou je, že pre komunistov bola lož najpoužívanejším prostriedkom, pretože inak sa ich patologické nezmysly nedali ani vnášať do reálneho života, no ten podstatný svorník fungovania ich režimu bol teror a násilie. Možno okrem pár naivných komunistov sa o ostatných občanoch len ťažko dalo povedať, že sú oklamaní. Všetci sme veľmi dobre vedeli, kde a ako žijeme. My sme neustupovali lži, ale hrubému násiliu. A naša lož tu bola iba vo funkcii orientálneho obradu priznania si podriadenosti. Až teraz, po Veľkej novembrovej inscenácii sa lož stala funkčnou a - vševládnou. Od konkrétnych lží inscenovaného prevratu sme sa postupne prepracovali ku každodennej propagandistickej lži. Až teraz ľudia masovo žijú v lži. Lož ako vrcholné štádium marxizmu-leninizmu. Samozrejme, musia byť aj obušky a cely, inak by sa to rozsypalo oveľa skôr, ako by im to bolo milé. Teraz však už použitie obuškov nie je ospravedlňované rigidnými propagandistickými floskulami vedeckého komunizmu. Súdruhovia sa nám už „prevzdelali“.

Obušky sa nám vrátili zadnými dvierkami, maskovanými heslami z internacionálneho ľavičiarskeho smetiska. Ale bijú tých istých, ktorých bili komunisti, a to v záujme tých istých potomkov Kominterny.

Médiami propagovaní „disidenti“ už nehovoria o nedeliteľnosti slobody, naopak, slobodu opäť definovali svojou rovnicou a do menovateľa zlomku dosádzajú tie najťažšie kalibre patetickej nabubrelosti, aby sa výsledok opäť približoval nule.

Keďže lož je neprirodzený prvok, jej udržiavanie stojí veľa úsilia. Samotné násilie, napriek toľkej snahe, predsa len už nemôže mať tú intenzitu, na akú sú zvyknutí, už len preto nie, lebo by to bolo príliš nápadné. A tu prichádza neoceniteľná armáda, vždy pripravená garnitúra, ktorú si starostlivo, dlhé desaťročia pripravovali a vychovávali – naši novinári.

Za čias, keď vládol pokrok a mier, boli dve profesie, na ktoré sa robil mimoriadne starostlivý výber, lebo kádre nemohli zlyhať – pohraničníci a novinári. Vladimir Fedorovski vo svojej vynikajúcej analýze postsovietskeho Ruska „Od Rasputina po Putina“ píše: „Oficiálne KGB zanikla v roku 1991... Na druhej strane sa spätná premena KGB podarila dokonale. Bývalí kágebáci majú naďalej absolútnu moc v diplomacii, v médiách, vo veľkých priemyselných a bankových spoločnostiach. ...Kágebáci boli skutočne najlepšie pripravení na to, aby prežili zrútenie sovietskeho systému, pretože skôr než všetci ostatní pochopili, že ich čas uplynul“.

Detailmi, indíciami a dôkazmi sa nejdem zaoberať, bolo by toho skôr na knihu ako na jednu úvahu. Veď komu nepomôže živý mŕtvy súdruh Zifčák z Václavského námestia v novembri 1989, počet súdených a naozaj odsúdených komunistov, či to, čo sa u nás deje teraz, tomu nepomôžu ani desiatky kníh plné dôkazov.

Len jedno prirovnanie, aj na pripomenutie mladším, s kým tu máme dočinenia. 1. júna 1962 vypukol v Novočerkasskom závode na výrobu elektrických lokomotív štrajk. Predstavte si taký nezmysel – vládnúci pracujúci ľud štrajkuje sám proti sebe. Dokonca za vlády dobrého Chruščova. Keď si to takto logicky vysvetlíme, hneď vieme, prečo sa v socialistickom tábore neštrajkovalo. No keď predsa len nejakou neuveriteľnou náhodou takáto absurdita uzrela svetlo sveta, politickí pracovníci zodpovedajúci za blaho ľudu museli nutne zasiahnuť. Veď odstraňovať škodlivé hlúposti bolo náplňou ich práce. A tak hneď 2. júna poslali na nich nielen vojakov so samopalmi, ale aj – tanky. Zostali desiatky mŕtvol, väčšina bola zabitá trhavými strelami. Pripomínam, že to bol len štrajk, ľudia chodili po uliciach dokonca so straníckymi heslami, to nebola žiadna „protikomunistická revolúcia“.

Nakoniec v jednom rozhovore s generálom Lorencom sme si mohli prečítať, že sme to my, ktorí môžeme byť radi, že novembrová „revolúcia“ bola nežná.

No pri takom veľkom podujatí, pri takom počte neprestajne sa vynárajúcich nových neznámych, a pri takom množstve nitiek, ktoré bolo treba držať v rukách, nečudo, že kadečo sa nevydarilo podľa plánu. Najmä hneď v prvých rokoch, keď veľa ľudí verilo, že s komunizmom a komunistami sa fakt ide zúčtovať. Typickým príkladom je Mečiar, ktorý evidentne nehral podľa dopredu rozdaných nôt. Keďže zásady scenára vznikali v pražských eštebáckych kruhoch, myslelo sa aj na to, ako zachovať Slovensko v českom područí. Tak vznik HZDS ako aj slovenské osamostatnenie vyvolalo veľkú nevôľu. Zatiaľ samostatné Slovensko je jediná vec, ktorú sme si od tejto vševládnej lži vyvzdorovali.

No to nebolo všetko. HZDS chcelo v parlamente dokonca presadiť zákon o vyhlásení komunistickej strany za zločineckú organizáciu, čo sa KDH ešte podarilo zvrátiť a Mečiar nielenže strašil súdruhov eštebáckymi zoznamami, ale aj úplne „nevhodne“ vykrikoval, že väzenia máme prázdne a po uliciach behá kopa komunistov. Pritom súdruhovia boli presvedčení, že to je ich človek. Na pozadí veľmi výstižnej formulácie Waltra Komárka, že zamatová revolúcia bol privatizačný puč tajných služieb, však pochopíme najlepšie, že až Mečiarov spôsob privatizácie ich rozpálil dobiela. Nielen to, že nechcel dobrovoľne odovzdať korisť víťazovi studenej vojny, ale hlavne to, že zosnovatelia prevratu by na tom neboli tak participovali ako teraz. A technokratickú nomenklatúru, ktorá väčšinou šla s HZDS, nemali nikdy radi, pretože to málokedy boli presvedčení komunisti a vždy ich brali len ako nutné zlo, lebo komunistickí politruci sami by nevedeli zmanažovať ani novinový stánok. A to ešte vyfúkol úradníckej nomenklatúre kupčenie s bytmi, ktoré rozdal ľuďom.

Ešte dodnes je Mečiar pre našich pokrokových novinárov ten najväčší terč a nebyť ich servility voči novému Veľkému bratovi, určite by to bol väčší zločinec ako Bin Ládin. Na druhej strane treba priznať, že pri toľkých chybách, aké urobil, ani to nemajú také ťažké. Ak však niekto nechce živého človeka aj s chybami, tomu predhodia utopický konštrukt. Alebo ilúzionistu.

Myslím si, že už by sme mali mať dosť skúseností, aby sme vedeli, že všetko, čo súvisí s utópiami a s fantazírovaním akéhokoľvek druhu, prinieslo tie najväčšie nešťastia posledného storočia, a nielen na Slovensku. V tejto súvislosti si vždy spomeniem na jednu slávnu Čarnogurského vetu: „My ich naučíme báť sa!“. Málokedy človeku ujde takéto prerieknutie, ktoré je viac hodné ako šesťdesiatstranové priznanie. V tej vete sa veľmi lapidárne prejavuje človek, ktorý celú moc, ktorej sme sa 40 rokov tak báli, pociťuje ako svoje zázemie a čuduje sa, že súper to nechápe.

Keďže nepomerne väčšia sila a organizovanosť bola na strane „zasvätených“ do prevratu, nehovoriac už o finančných prostriedkoch (Petr Cibulka uverejnil v r. 1991 doklady, ako sa komunisti už v máji 1989 starali o finančné príjmy v nových pomeroch, vrátane zahraničnej spolupráce), amatérov, čo ich chceli prevalcovať, prevalcovali oni. Keď teraz dávajú v SND hru Hypermarket, v ktorej sa bývalý eštebák stane detektívom v obchodnom dome, je to skôr obraz pre ľahšiu komédiu, niečo ako paroháč. Ak by hra chcela čo najpravdivejšie vypovedať o našej súčasnosti, tak by tento eštebák musel byť buď majiteľom alebo aspoň spoločníkom zahraničného majiteľa.

Od roku 1998 sa u nás opäť dá hovoriť o normalizácii, ktorá prebieha takrečeno v dvoch rovinách – jedna pripomína 70-te roky, keď naši leninovci opäť pochopili, že to najdôležitejšie je plniť príkazy Veľkého brata, a v gubernii si potom môžete robiť, čo len chcete, hoci aj koncentráky. Druhá rovina, hlavne svojím slovníkom, evokuje slávne 50-te roky, najmä ich začiatok, keď Kominterna bola neohrozeným pánom nad našimi telami aj dušami. No nie je to krásne, takto si pripomínať staré zlaté časy, najmä keď chvíľu nebolo predsa len celkom jasné, či nebudú za ne aj pykať? Z II. svetovej vojny sa opäť stala iba nepodstatná epizóda na pozadí slávneho povstania, no a nástup červeného teroru, aký u nás nemá obdoby, už je opäť „oslobodením“. Dokonca aj z knihy o Zločinoch komunizmu na Slovensku sa stáva komunistická propaganda – presnejšie propaganda tých správnych komunistov.

Mimochodom – čítali ste niekedy v poslednom čase spojenie I. slovenská republika bez prívlastku fašistická, klérofašistická, vojnová, bábková či dokonca takzvaná?

No keby to bola iba práca na vlastnej propagande, ešte by to bolo ako – tak znesiteľné. No už sú takí sebavedomí a agresívni, že keď napríklad nejakým opomenutím sa medzi námety na známku dostane portrét slovenského historika Františka Hrušovského, súdružská mafia promptne zasiahne a známka sa jednoducho nevydá. Tu, u nás, na samostatnom Slovensku, po protikomunistickej revolúcii. Aj vo vydávaní tlače a ovládnutí masmédií urobili obrovský pokrok – napríklad hlavné denníky už sú iba komunistické alebo vedené českým nacionalistom, ktorého otec bol priekopníkom Kominterny na Slovensku. Žeby toto bola tá vysnívaná pluralita, za ktorou vycengávali masy? Slovenský nekomunistický denník jednoducho neexistuje a na tomto mieste je neproduktívne baviť sa o zložitých cestách, ktoré k tomu viedli, dôležitý je faktický výsledok. Nuž, naši súdruhovia nestrpia pluralitu, to je priam proti ich génom.

Poznáte Andersenovu rozprávku o nahom kráľovi – podstatná je vyslovená pravda, hoci aj nedôležitým malým človiečikom. A toto oni, žijúci v permanentnej lži, nemôžu riskovať. Jediné, čo nás môže utešovať, že je to pomerne úzky okruh ľudí. Veď si len všimnite tie rošády ich „osobností“, ako musia rotovať, aby sa nezasvätený nedostal na potencionálne vplyvné či nebezpečné miesto. Na druhej strane – nie je práve toto pre nás zahanbujúce, že takáto úzka vrstva vnukov Kominterny nás drží pod krkom? Aj keď mala pre seba tie najlepšie mysliteľné podmienky štartu. Keď sa miestami zdá, že politická lož je málo účinná, na jej prekrytie majú k dispozícii ďalšie masmediálne hry a ďalšie a ďalšie lži, ako je napríklad lož konzumu. (Štatistiky hovoria, že z krajín EÚ sa na Slovensku najviac rozrastá chudoba.) Pre niektorých sa zase konzum stáva omamným prostriedkom na únik zo lži. Pretože to, čím sme obklopení, je doslova uragán lži.

(Dokončenie v budúcom čísle)

Kresba: Milan Vavro